

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
Д. О. Нагаєвська

Керівник: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ Л. М. Шульга

Рецензент: старший викладач кафедри дошкільної
та початкової освіти, к. пед. н. _____ С. В. Сиваш

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Нагаєвській Дар'ї Олександрівні

- 1. Тема роботи:** «Формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва»
керівник роботи Шульга Людмила Миколаївна кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
затверджені наказом ЗНУ від 26 вересня 2023 р. № 1504-с.
- 2. Строк подання студентом роботи:** 23 січня 2024 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** провести аналіз наукової літератури згідно з проблемою формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва; визначити суть гуманістичних цінностей у науковій теорії та проаналізувати особливості їх формування у молодших школярів; розглянути роль образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів; визначити методологічні засади та педагогічні умови формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва в учнів початкових класів; розробити методичні рекомендації щодо формування гуманістичних цінностей у дітей початкових класів.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 5 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Шульга Л.М.	28.02.23 р.	28.02.23 р.
Розділ 1	Шульга Л.М.	23.05.23 р.	23.05.23 р.
Розділ 2	Шульга Л.М.	28.09.23 р.	28.09.23 р.
Висновки	Шульга Л.М.	28.10.23 р.	28.10.23 р.
Додатки	Шульга Л.М.	28.12.23 р.	28.12.23 р.

7. Дата видачі завдання: 28 лютого 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Збір та систематизація матеріалу	Лютий	виконано
2.	Написання вступу	Березень	виконано
3.	Написання першого розділу	Квітень	виконано
4.	Написання другого розділу	Травень-вересень	виконано
5.	Написання висновків	Жовтень	виконано
6.	Оформлення додатків	Грудень	виконано
7.	Оформлення роботи, рецензування	Січень-лютий	виконано
8.	Захист	Березень	

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 84 с., 5 таблиць, 40 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження: вивчення та аналіз теоретичної літератури з проблеми формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва та розробка методичних рекомендацій щодо сприяння розвитку позитивних цінностей в учнів початкових класів, які сприяють гармонійному особистісному та соціальному росту дітей.

Об'єкт дослідження: процес формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Методи дослідження: методи теоретичного дослідження (аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація, узагальнення, порівняння).

Теоретичне значення: узагальнення наукового матеріалу щодо проблеми формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Практичне значення: розробка рекомендацій щодо створення сприятливих умов для формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Поданий матеріал може використовуватися педагогами початкових класів, керівниками гуртків, батьками, а також для організації індивідуальної та групової роботи з дітьми.

Галузь використання: заклади освіти.

ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР, ОСВІТА,
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, ОБРАЗОТВОРЧЕ
МИСТЕЦТВО

SUMMARY

Nahaievska D. Formation of humanistic values of primary class students through fine arts

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (40 items, 1 of them in a foreign language), and 2 addenda on 4 pages.

The purpose of the research is to study and analyze the theoretical literature on the problem of forming humanistic values in younger schoolchildren by means of visual arts and to develop methodological recommendations for promoting the development of positive values in primary school students, which contribute to the harmonious personal and social growth of children.

The tasks of the qualification work:

1. To conduct an analysis of scientific literature according to the problem of forming humanistic values of primary school students by means of visual arts.
2. To determine the essence of humanistic values in scientific theory and to analyze the peculiarities of their formation in younger schoolchildren.
3. Consider the role of visual arts in the formation of humanistic values in younger schoolchildren.
4. To determine the methodological principles and pedagogical conditions for the formation of humanistic values in the lessons of fine arts for primary school students.
5. To develop methodological recommendations for the formation of humanistic values in primary school children.

The object of the research is the process of formation of value orientations of younger schoolchildren by means of visual arts.

The subject of the research is the pedagogical conditions for the formation of humanistic values of junior high school students in fine art lessons.

The section 1 “Theoretical analysis of the problem of formation of humanistic values of primary grade students through fine arts” draw attention to the importance

of the use of visual arts in the process of learning in primary grades in order to form humanistic values of students. Studies indicate that visual arts help children develop their emotional sphere, foster tolerance and cooperation, develop a sense of love, goodness, beauty and justice.

The section 2 “Methodological aspects of the formation of humanistic values of primary class students by the media of fine arts” methodological recommendations were developed for the formation of humanistic values by means of visual arts. We recommended paying special attention to the use of informational and communicative and non-traditional means in fine arts lessons, which will make it possible to better visualize the informational part of the lesson, diversify the presentation of the material, encourage children to work, and increase children’s cognitive activity in the lesson.

Keywords: humanistic, art, primary school, picture, visualization, methods, research

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.....	11
1.1. Сутність гуманістичних цінностей в науковій теорії.....	11
1.2. Особливості формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів.....	19
1.3. Роль образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей молодших школярів.....	29
Розділ 2. Методичні аспекти формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.....	40
2.1. Методологічні засади формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.....	40
2.2. Педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.....	62
2.3. Методичні рекомендації з формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.....	78
Висновки.....	87
Список використаних джерел.....	91
Додатки.....	95

ВСТУП

Ми переживаємо епоху постійних змін у суспільстві. Сучасна школа та освітня система потребують нового підходу до освітнього процесу, що передбачає перегляд основних принципів організації шкільного життя.

Актуальність проблеми формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва підкреслюється законодавчими актами та нормативно-правовими документами України, включаючи «Закон України про освіту», «Закон України про загальну середню освіту», «Концепцію Нової української школи», а також державними стандартами. Ці нормативні акти регулюють сучасний підхід до освіти, сприяють гуманізації освіти, створюють законодавчий фундамент для розвитку освіти в Україні, звертають увагу на культурну та педагогічну спадщину, змінюють парадигми освіти та сприяють розвитку міжнародних відносин у сфері освіти.

Українська освітня система стрімко розвивається в напрямку гуманізації, тобто акцентується на гуманних цінностях, етиці, розвитку особистості. Образотворче мистецтво може вплинути на формування цих цінностей у молодих українців. Згідно з Концепцією Нової української школи, освіта повинна сприяти розвитку особистості, формуванню громадянського світогляду, розвитку гуманістичних цінностей.

Теоретичні засади формування у дітей початкових класів гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва зазначені у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національній стратегії, Державних стандартах освіти, Основних орієнтирах виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. У конвенції ЮНЕСКО «Про охорону та заохочення розмаїття культурного самовираження» вказується на значення творчості, що впливає на здатність

людини знаходити інноваційні та сучасні рішення. А Доповідь Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта. Прихований скарб» вказує на головні завдання освіти, одним з яких є надання можливості дітям проявляти свої таланти та творчий потенціал, всупереч зовнішнім перешкодам.

Педагогічні ідеї розвитку гуманізму, як основи організації суспільства і життя людини, були сформульовані видатними вітчизняними педагогами: А. Макаренка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Проблему виховання гуманізму у дітей початкових класів досліджували педагоги, психологи, науковці протягом багатьох років. Основний внесок у питання щодо формування системи гуманістичних цінностей зробили видатні педагоги-гуманісти Ш. Амонашвілі [1], Беха [2], А. Зязюна [12], В. Сухомлинський [26]. Праці І. Киричук [14], О. Пехоти [22], К. Чорної [29] присвячені питанням впровадження ідей гуманної педагогіки в систему сучасної освіти. Наукові дослідження Л. Драчук [10], М. Жулинського [13], Т. Поніманської [23] висвітлюють проблеми формування гуманістичних понять, цінностей, моральних ідеалів, духовного розвитку особистості.

Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі теоретичної літератури з проблеми формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва та розробка методичних рекомендацій щодо сприяння розвитку позитивних цінностей в учнів початкових класів, які сприяють гармонійному особистісному та соціальному росту дітей.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Провести аналіз наукової літератури згідно з проблемою формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва.

2. Визначити суть гуманістичних цінностей у науковій теорії та проаналізувати особливості їх формування у молодших школярів.

3. Розглянути роль образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів.

4. Визначити методологічні засади та педагогічні умови формування

гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва в учнів початкових класів.

5. Розробити методичні рекомендації щодо формування гуманістичних цінностей у дітей початкових класів.

Об'єкт дослідження – процес формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано наступні **методи дослідження**: методи теоретичного дослідження (аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація, узагальнення, порівняння).

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні наукового матеріалу щодо проблеми формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Практичне значення полягає у розробці рекомендацій для батьків щодо створення сприятливих умов для формування гуманістичних цінностей у молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Поданий матеріал може використовуватися педагогами початкових класів, керівниками гуртків, батьками, а також для організації індивідуальної та групової роботи з дітьми.

Розроблені педагогічні умови й методичні рекомендації із формування ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами образотворчого мистецтва можуть бути використані вчителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня при індивідуальній та груповій роботі з дітьми для розвитку емпатії, їх творчого потенціалу, культури мислення і глибшому розумінню гуманістичних цінностей.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Сутність гуманістичних цінностей в науковій теорії

Теоретичні та практичні дослідження виховання гуманістичних цінностей беруть свій початок ще з епохи Відродження. Мислителі XVII – XVIII століття спрямовували свої роботи на пошук шляхів розвитку гармонії в суспільстві та взаємоповаги. Наприклад, в центрі філософії І.Канта – людина, її гідність та доля. Основною метою його робіт є ідея того, що все людини, в ім'я її Ідеї гуманізму, що пов'язанні з розумінням людини, її гідністю та свободами дали початок новим вищим загальнолюдським ідеям, а саме: людяності, свободам, справедливості, совісті, працьовитості, гідності, відповідальності, рівності, братерству тощо.

Соціальна нестабільність та духовна криза суспільства належать до важливих проблем, які вимагають вирішення різноманітних завдань, пов'язаних із розвитком моральності особистості та формуванням гуманістичних цінностей. Особливо актуальною є проблема створення міцної основи для виховання молодого покоління, яка базується на принципах гуманізму [19].

Проблему виховання гуманізму у дітей початкових класів досліджували педагоги, психологи, науковці протягом багатьох років. Основний внесок у питання щодо формування системи гуманістичних цінностей зробили видатні педагоги-гуманісти Ш. Амонашвілі [1], Беха [3], А. Зязюна [13], В. Сухомлинський [37]. Праці І. Киричук [17], О. Пехоти [33], К. Чорної [41] присвячені питанням впровадження ідей гуманної педагогіки в систему сучасної освіти. Наукові дослідження Л. Драчук [11], М. Жулинського [14], Т. Поніманської [34] висвітлюють проблеми формування гуманістичних

понять, цінностей, моральних ідеалів, духовного розвитку особистості.

Проаналізувавши роботи з питання виховання гуманізму у дітей початкових класів засобами образотворчого мистецтва можна впевнено сказати, що цій проблемі приділялось недостатньо уваги.

Сучасне розуміння гуманістичних цінностей у сфері освіти базується на антропологічних та соціокультурних аспектах. Суть гуманістичних цінностей в контексті шкільної освіти полягає в тому, що дитина визнається головною педагогічною цінністю, а педагог має здатність сприяти її вихованню, соціальному захисту та збереженню її індивідуальності. З цього випливає акцент на таких принципах: людина є метою, а не засобом, тому освіта має адаптуватися до потреб дитини, а не навпаки». Цей підхід був відзначений О. Савченко [35].

Гуманістичні цінності не виникають спонтанно, вони розвиваються поступово через вибір певних форм поведінки та життєвого досвіду людей. Спочатку ці цінності проявляються як набір звичок та конкретних форм поведінки, які успадковуються від покоління іншим. Поступово ці форми поведінки стають стійкими, систематизованими та перетворюються на традиції, обряди, звичаї та ритуали. У цих проявах вбудовані стандарти суспільно прийнятої поведінки [8]. «Взірці поведінки передаються через школу, освітні заклади, засоби масової інформації, політичні впливи та інше. Метою довгострокового процесу формування гуманістичних цінностей є сформування певної ментальності, яка стає характерною для конкретного типу суспільства» [10].

Ціннісна орієнтація завжди відображає внутрішній світ особистості, і в цьому контексті, питання про цінності стає питанням постійно коригованої ідентичності, як вказує І. Зязюн [13]. Духовний світ кожної особистості визначається рівнем розвиненості її гуманістичних цінностей, які, своєю чергою, визначаються суспільними інтересами, різноманітністю взаємодій зі суспільством. Усе це зумовлюється самоутворенням ціннісного світу особистості. Гуманістичні цінності виступають як регулятори поведінки, що

впливають на фундаментальні вибори, визначаючи людину як особистість.

У своєму дослідженні А. Лейчук вказує на поширене використання поняття «загальнолюдські цінності» і часте переплутування моральних і гуманістичних цінностей. Автор наголошує, що моральні цінності не завжди автоматично перетворюються на гуманістичні, оскільки «гуманістичний» вказує на спрямованість людини. Тому важливо розрізняти цінності, що спрямовані «для себе» і цінності, що спрямовані «для інших» або «заради інших», оскільки саме останні набувають гуманістичного статусу та реалізуються у педагогічній практиці [24].

Міцна система гуманістичних цінностей сприяє розвитку якостей особистості, таких як надійність, чесність, відданість певним принципам, порядність, толерантність та гуманність. Коли учень обирає цінності, то він формує своє ставлення до світу і визначає свою позицію в навколишній дійсності. У сучасній школі гуманістичне виховання має на меті підвищити загальний культурний рівень особистості та включити її в світовий і національний спадок цінностей [17].

Розвиток якостей особистості, таких як надійність, чесність, відданість певним принципам, порядність, толерантність сприяє міцній системі гуманістичних цінностей. Важливо, щоб учні самостійно обирали для себе цінності, які притаманні саме їм. Коли учень бере цінності, він остаточно сформує своє ставлення до світу і визначе свою позицію в ньому [19].

Починаючи з початку 1990-х років, питання виховного потенціалу освіти визначалося як найважливіше. Очікування нових теорій і поглядів щодо сутності та напрямів розвитку освіти стали зосереджуватися на потребі визначити основні гуманістичні цінності в освітньому процесі. Існують різні класифікації гуманістичних цінностей залежно від логічної основи їх поділу [23]:

1. Загальнолюдські.
2. Національні.
3. Колективні.
4. Індивідуальні цінності.

5. Цінності віри.
6. Родинні.
7. Вітальні.
8. Пізнавальні.
9. Життєзмістовні.
10. Матеріальні.
11. Духовні.
12. Етнічні та інші.

Гуманістичні цінності мають історичний характер і можуть змінюватися як у суспільстві, так і в свідомості людей. В педагогічному контексті важливо обґрунтувати систему гуманістичних цінностей, яка повинна служити основою виховання, навчання та розвитку учнів, бути внутрішнім складником їх свідомості та самосвідомості, а також стимулом та регулятором позитивно спрямованої діяльності [11].

Гуманістичні цінності грають важливу роль в науковій теорії, оскільки вони надають підґрунтя та орієнтацію для дослідження та розуміння людського досвіду, поведінки та соціальних явищ [13].

Сутність гуманістичних цінностей в науковій теорії може бути розкрита через такі аспекти [16]:

1. Визнання гідності і цінності кожної людини. Гуманістичні цінності вказують на те, що кожна людина має свою унікальну цінність і повинна мати повагу та гідне ставлення до себе.

2. Фокус на людському розвитку та самореалізації. Гуманістичні цінності ставлять людський розвиток та самореалізацію у центр дослідження. Вони акцентують на важливості задоволення людських потреб і досягнення особистих цілей та максимального потенціалу особистості.

3. Підтримка емпатії та міжособистісної співпраці. Гуманістичні цінності сприяють розвитку співчуття та покращення стосунків між людьми. Вони підкреслюють важливість уваги до потреб та почуттів інших і взаємодії на основі взаєморозуміння, підтримки, толерантності й комунікації.

4. Підтримка соціальної справедливості. Гуманістичні цінності вимагають виявлення та подолання соціальних нерівностей та боротьби з цими нерівностями. Гуманістичні цінності особистості вказують на необхідність створення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їх раси, статі, релігії тощо.

5. Акцент на доброзичливості та моральних цінностях. Гуманістичні цінності вказують на значущість етичних принципів та їх використання. Вони підкреслюють, що наукові цінності мають базуватись на моральних цінностях та етичних нормах.

Всі ці аспекти сприяють розвитку людського благополуччя, толерантності та взаєморозуміння в науковій теорії та дослідженнях. Вони надають основу для конструктивного впливу на суспільство та розв'язання проблем, з якими стикається людство [17].

Після аналізу філософських та психолого-педагогічних праць, М. Боришевського [5], О. Вишневського [6], А. Сиротенка [36] було встановлено, що гуманістичні цінності – це концепції, які визначають поведінку людини в усіх аспектах її суспільного життя та спрямовані на них під час задоволення своїх потреб. Вони є результатом духовної активності людини та виявляються у ставленні молодших школярів до предметів, їх властивостей, дій, та інших аспектів. Різні педагоги-гуманісти з різних епох і культур розробляли гуманістичні принципи освіти [45].

Важливо відзначити, що гуманістичні цінності формуються послідовними діями, коли знання та уявлення про гуманність підтверджуються мотивами, що базуються на почуттях, ставленні та відносинах. Повторюючи ці дії, знання перетворюються в навички та звички, які, своєю чергою, формують переконання [27].

Коротко визначимо сутність гуманістичних цінностей [29]:

1. Відношення до себе – ми цінуємо унікальність кожної особистості й розглядаємо її як цінність у самому собі. Ми розуміємо, що у кожної людини є потенціал для духовного, морального, інтелектуального та фізичного розвитку.

2. Взаємини з іншими людьми – ми цінуємо кожную людину за те, хто вона є, а не за те, що вона може зробити для нас. Наші взаємини мають важливе значення для нашого особистісного розвитку та для блага суспільства.

3. Відношення до суспільства – ми покладаємо цінність на правду, права людини, закон, справедливість та спільні зусилля для загального добра. Сім'я особливо цінується як джерело любові та підтримки для всіх її членів і як основа суспільства, де люди піклуються одне про одного.

4. Ставлення до навколишнього середовища – ми вважаємо природний світ джерелом дива і натхнення. Ми вважаємо своєю моральною зобов'язаністю зберігати природне середовище у належному стані для майбутніх поколінь.

Серед провідних цінностей можна виділити [17]:

1. Милосердя – співчутливе та сердечне ставлення до інших, виявлення жалості та співчуття.

2. Увічливість – дотримання правил поведінки та виявлення уважності, люб'язності та чемності.

3. Відповідальність – брати на себе обов'язок відповідати за певний обсяг роботи, справу, дії чи слова і виконувати соціально важливі справи в позаурочний час.

4. Доброчинність – прояв добра на користь інших.

Гуманістичні цінності являють собою важливий аспект сучасного суспільства та освіти, як дошкільної, шкільної, так і освіти у вищих навчальних закладах, як цінності, що відіграють одну з основних ролей у формуванні позитивних громадянських якостей та соціальної відповідальності [29].

Такі цінності визначаються як набір основних понять, переконань і принципів, які сприяють розвитку гідних та гуманних стосунків між людьми, а також розвитку самої людської особистості. Вони підкреслюють цінність людського життя, індивідуальність, гідність та права людини, виступають основою громадянського суспільства, демократії та правової держави [29].

Крім, милосердя, увічливості, відповідальності, доброчинності, які ми розглянули раніше, до гуманістичних цінностей відносять гідність людини,

рівність, гуманність, свободу [29].

Гідність людини є центральним аспектом гуманістичних цінностей. Вона передбачає, що кожна людина має право на повагу, безпеку та рівні можливості. Гідність визнає незалежність, автономію та право на вільний вибір [29].

Рівність перед законом та можливостями для всіх громадян є ще одним важливим аспектом гуманістичних цінностей. Вона передбачає відсутність дискримінації за будь-якими ознаками, такими як раса, стать, вік, віросповідання тощо [29].

Гуманність передбачає поширення добра та співчуття між людьми. Це включає в себе допомогу тим, хто потребує та підтримку соціально вразливих груп [29].

Свобода як гуманістична цінність передбачає право людини на свободу вибору, вислову та самореалізацію. Вона містить свободу слова, право на вираження власних думок та переконань.

Гуманістичні цінності мають велике значення в сучасному суспільстві. Вони визначають стосунки між людьми, підтримують громадянську активність, сприяють розвитку толерантності та підтримують правовий порядок. Гуманістичні цінності також впливають на освітній процес, сприяючи формуванню в учнів позитивних моральних цінностей, етичних принципів та соціальної відповідальності [16].

Цей підрозділ надає загальне уявлення про сутність гуманістичних цінностей в науковій теорії, визначає їх основні аспекти та підкреслює їх важливість у сучасному суспільстві та освіті. Він є основою для подальшого вивчення та аналізу ролі гуманістичних цінностей в освітньому процесі та суспільстві загалом.

Один із головних принципів гуманістичних цінностей – рівність перед законом та можливостями для всіх громадян. Це означає, що жодна людина не повинна бути дискримінована, незалежно від таких ознак, як раса, стать, вік, віросповідання та інші. Гуманність також означає поширення добра та

співчуття між людьми. Це включає надання допомоги тим, хто потребує, а також підтримку соціально вразливих груп [29].

Свобода є ще одним важливим аспектом гуманістичних цінностей. Кожна людина має право на свободу вибору, вислову своїх думок та самореалізацію. Це включає свободу слова, право виражати власні погляди та переконання. Важливо, щоб кожна людина мала можливість бути самою собою і жити за своїми власними цінностями і переконаннями [29].

Гуманістичні цінності мають велике значення у сучасному світі та освіті. Вони сприяють формуванню громадянської свідомості, толерантності, взаєморозуміння та підтримки в суспільстві. Гуманістичні цінності стимулюють розвиток особистості, її морального та етичного розвитку [19].

У контексті освіти гуманістичні цінності сприяють формуванню громадянської активності, розвитку творчих здібностей учнів, підвищенню рівня емпатії та соціальної відповідальності. Вони створюють сприятливий клімат для навчання та виховання, допомагаючи учням стати гідними громадянами та активними учасниками суспільства [7].

Гуманістичні цінності є важливими складовими сучасного суспільства та освіти. Вони визначають стосунки між людьми, сприяють формуванню громадянської активності та розвитку особистості. Гуманістичні цінності впливають на освітній процес, сприяючи формуванню позитивних моральних цінностей, етичних принципів та соціальної відповідальності. Вони є важливим елементом побудови сучасного суспільства та освіти [12].

Підбиваючи підсумки цього підрозділу, можемо зробити наступні висновки:

1. Гуманістичні цінності в науковій теорії є одним з ключових аспектів, які формують підґрунтя для розвитку і прогресу науки. Вони спрямовані на покращення якості життя людей, розвиток соціального простору та створення мирного світу.

2. Гуманістичні цінності формуються на засадах принципів людської гідності, свободи, рівності й справедливості. Вони сприяють розвитку

принципу інтегральної людської природи, який базується на врахуванні як повсякденних, так і загальнолюдських потреб.

3. Гуманістичні цінності в науковій теорії мають велике значення для розуміння і прогнозування соціальних процесів. Вони сприяють формуванню інтегрованих моделей розвитку суспільства, які враховують потреби і інтереси людей, а також екологічні аспекти.

4. Подальше дослідження гуманістичних цінностей в науковій теорії може допомогти винайти нові підходи та засоби до реалізації гуманістичного принципу в наукових і прикладних дослідженнях.

5. Розуміння та дотримання гуманістичних цінностей в науковій теорії має велике значення для створення гармонійних соціальних відносин, розвитку інновацій та створення стійкого, справедливого суспільства [34].

Все вищезазначене підкреслює важливість гуманістичних цінностей в науковій теорії, що визначаються як фундамент для розвитку соціуму, а також показують перспективи подальших досліджень у цій сфері.

1.2. Особливості формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів

В умовах сьогодення відбуваються значні зміни у навчанні та вихованні дітей, більше уваги почали приділяти розвитку у дітей молодшого шкільного віку гуманістичних цінностей. Хоч цим питанням займались філософи, науковці, мислителі, психологи, педагоги протягом багатьох років, але в сьогоденнішніх реаліях це питання постає особливо гостро. Розвиток гуманізму в учнів початкових класів є запорукою їх стійкої гуманної позиції в майбутньому [33].

Процес формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів є надзвичайно важливим, оскільки саме на цьому етапі життя дитини закладаються основи її світогляду та ціннісних орієнтацій. Учні початкових

класів ще не сформували стійке ставлення до світу і людей, тому саме в цей період їм необхідна допомога та підтримка для розвитку гуманістичних цінностей. Важливо зазначити, що формування гуманістичних цінностей необхідно проводити не лише у процесі навчання, але й в позаурочний час, використовуючи різноманітні міжпредметні зв'язки та ситуації, що сприяють розвитку таких цінностей. Наприклад, учні можуть брати участь у благодійних акціях, спілкуватися зі старшими людьми, допомагати однокласникам, проявляти турботу про тварин та довкілля [4, 9, 19].

Життя в теперішні часи показує, що розвиток таких цінностей, як добро, людяність, толерантність, милосердя, увічливість, гуманізм, відповідальність є основою нашого життя та поліпшення моральної ситуації навколишнього середовища та країни загалом. Всі ці цінності є моральним феноменом, що культивує гармонізацію особистих стосунків та суспільних інтересів у дітей [15].

Формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів є надзвичайно значущим, оскільки саме на цьому етапі формується світогляд та ціннісні орієнтації дитини [12]. Учні цього віку ще не мають сталого ставлення до світу та людей, тому їм потрібна підтримка та допомога у розвитку гуманістичних цінностей. Важливо зазначити, що формування гуманістичних цінностей повинно здійснюватися не лише на уроці, але й поза ним, шляхом використання різноманітних міжпредметних зв'язків та ситуацій, що сприяють такому розвитку [5]. Наприклад, учні можуть брати участь у благодійних акціях, спілкуватися зі старшими людьми, допомагати своїм однокласникам, дбати про тварин та навколишнє середовище.

Робота над розвитком гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку є досить ефективним методом профілактики злочинності, озлобленості, нігілістичного ставлення до принципів моралі у майбутньому. Формування гуманістичних принципів у дітей вибудовує чітку позицію до таких негативних проявів, як егоцентризм, низька культура спілкування, безвідповідальність, втрата життєвого оптимізму та інших негативних явищ

[28].

У формуванні гуманістичних цінностей в учнів початкових класів враховуються різні фактори, які впливають на їх виховання. Один з найважливіших факторів – це сімейне оточення. Сім'я має велике значення у формуванні ціннісних орієнтацій учня, оскільки саме в сім'ї формуються перші уявлення про різні аспекти людського життя [23]. Також, значний вплив на формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів мають шкільне середовище та роль учителя. Учителі мають забезпечувати створення позитивної атмосфери співпраці, поваги й принципів рівності, а також використовувати дидактичні методи, що сприяють розвитку гуманістичних цінностей [16].

У процесі формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку розглядаються різні впливові фактори. Один з найважливіших з них – це роль сімейного оточення, як ми вже зазначали раніше. Також впливають на розвиток гуманістичних цінностей оточення в школі та класі безпосередньо, середовище, в якому дитина відпочиває, друзі, з якими спілкується. А вчителі повинні створювати сприятливу атмосферу співпраці, поваги й рівності, а також наголошувати дітям на тому, що в спілкуванні з іншими, вкрай важливо, бути толерантним та доброзичливим [11].

На даний час початкова школа працює над подоланням у системі освіти авторитаризму, суттєво змінює філософію та ідеологію навчання, повертається до інтересів особистості дитини та її нагальних проблем і труднощів. Зараз дитина молодшого шкільного віку розглядається як найбільша цінність та суб'єкт соціального життя, саморозвитку та самовизначення [5].

При роботі над формуванням гуманістичних цінностей дітей початкових класів важливим є не лише аналіз негативних вчинків, а також достатня увага до позитивного, висока оцінка достойних вчинків та діяльностей дитини. Важливим аспектом формування у дітей гуманізму є відношення до дитини педагогів та батьків при проявах негативних якостей. Деякі використовують першочергово такі методи, як погроза або покарання, що негативно впливають

на дитину, особливо у дошкільному та молодшому шкільному віці. Частіше мають залучатися непрямі та опосередковані методи впливу на подолання негативних проявів, наприклад: прохання, натяк, усмішка або елементи гумору, учнівський актив, громадська думка, думка неформальних лідерів учнівського колективу [13]. Саме під впливом цих зовнішніх факторів у дитини формується бажання бути вихованою, робити тільки хороші вчинки, приносити користь іншим людям та проявляти інші гуманістичні цінності. Все це має стати для дитини тим стимулом, який буде спонукати її думати про те, якою бачать її люди. Але це принесе дитині користь та стане виховною рушійною силою лише тоді, коли це збігається з внутрішніми відчуттями дитини [20].

Педагоги та батьки повинні реагувати на негативні якості дитини з розумінням і толерантністю. Замість критики та покарання, важливо спрямовувати увагу дитини на її позитивні якості й досягнення. При виявленні негативних вчинків, педагоги та батьки можуть проводити з дитиною бесіди, під час яких звертають увагу на шкоду, яку вони завдають іншим людям. При цьому слід домовлятися про виправлення помилок і вчинків, шляхом пояснення правильних вчинків і вчинення заохочувальних дій [27]. Важливо уникати різких зауважень або стигматизації дитини. Замість цього, педагоги та батьки можуть надавати можливість дитині розвивати свої сильні сторони, наприклад, заохочувати та підтримувати зацікавлення в певній галузі, підтримувати в дитині почуття впевненості та самооцінки. Важливо також формувати в дітей позитивне сприйняття себе, виховувати в них віру у свої можливості та розвиток внутрішньої мотивації до досягнення гуманістичних цінностей. Педагоги та батьки можуть створювати сприятливу атмосферу для розвитку цих цінностей, заохочуючи дітей до самовираження, співпраці, емпатії та поваги до інших. Всі ці підходи допомагають дітям розуміти значення гуманізму та формувати позитивне ставлення до себе і до інших. Вони стимулюють дітей до розвитку моральних якостей, етичних норм та відповідальності, що є важливими складовими гуманістичного виховання [13].

Використовуючи непрямі та опосередковані методи впливу, можна

створити сприятливу атмосферу для співпраці та взаєморозуміння між вчителем і учнем [24]. Наприклад, прохання може бути більш ефективним за погрозу, оскільки дитина відчуває, що її думка та бажання враховуються. Також використання гумору та усмішки може збільшити мотивацію дитини до навчання і сприяти позитивному ставленню до освітнього процесу. Залучення учнівського активу та громадської думки може сприяти розвитку самостійності та відповідальності учнів, а також сприяти формуванню позитивної атмосфери в класі. Думка неформальних лідерів учнівського колективу також може впливати на ставлення і поведінку інших учнів, спонукаючи їх до позитивних змін. Важливо пам'ятати, що використання непрямих та опосередкованих методів впливу не означає відсутності дисципліни. Дитина повинна розуміти, що є границі і правила, яких слід дотримуватися. Однак, побудова взаємин на основі співпраці, поваги та розуміння може позитивно впливати на розвиток дитини і стимулювати її досягнення [23].

Отже, зовнішні фактори, такі як виховання у родині, оточення однолітками, освіта у школі та інші соціальні умови, можуть впливати на формування дитини як гуманістичної особистості. Вони створюють відповідну атмосферу, де дитина отримує позитивну зворотну реакцію за свої хороші вчинки і приносить користь іншим людям. Однак внутрішні відчуття дитини, її власні цінності, вірування і уявлення про себе також грають важливу роль у вихованні гуманістичних цінностей. Якщо дитина вже має внутрішню мотивацію бути доброю, милосердною та допомагати іншим, зовнішній вплив може лише підсилити ці внутрішні переконання. Таким чином, успішне формування гуманістичних цінностей у дитини потребує поєднання зовнішнього та внутрішнього стимулювання. Зовнішні фактори можуть створювати умови для формування певних цінностей, але внутрішні відчуття та мотивація дитини також є необхідним елементом для ефективного виховання. Важливо підтримувати та розвивати гуманістичні цінності в дитині, створюючи сприятливу атмосферу, де ці цінності є важливими та цінними [35].

Для дітей початкових класів, при формуванні гуманістичних цінностей,

достатньою мірою мають використовуватися етично цінні ситуації, соціально цінна та особистісно вагома діяльність, яка спрямована на турботу про інших людей, які цього потребують, а також на допомогу державі. Таким чином, у дітей формується та реалізується можливість використовувати свої знання та вміння у поведінці та вчинках, розвиваються емоції співчуття, гордість за свої успіхи та успіхи інших, формується психологічна готовність самостійно визначати критерії добра та зла, можливість морально діяти самостійно [22].

Таким чином, початкові класи є важливим періодом для виховання гуманістичних цінностей, оскільки саме на цьому етапі формується основа моральної позиції та етичних принципів дитини. Один з основних факторів, який впливає на формування гуманістичних цінностей учнів – це особистий приклад вчителя. Вчитель має бути обізнаним з гуманістичними цінностями і виявляти їх у своєму поведінні з учнями. Важливо, щоб вчитель проявляв повагу до кожної дитини, вислуховував їхні проблеми і прагнув зрозуміти їхні потреби та бажання. Окрім цього, використання позитивного підсилення є ефективним методом виховання гуманістичних цінностей. Підтримка, похвала та визнання зусиль учнів допомагають створити позитивну атмосферу у класі та спонукати дітей до саморозвитку і самовдосконалення. Також, те, що діти беруть участь у соціальних проєктах та добродійних акціях може надати дітям можливість розширити свій світогляд та розвинути почуття турботи та доброти до інших [18].

Виховання гуманістичних цінностей можна поєднувати з вивченням соціальних наук, історії, літератури та інших предметів, що сприяють розумінню людської природи та соціальних відносин. Створення підтримувального та сприятливого середовища є одним з найважливіших аспектів виховання гуманістичних цінностей. Клас повинен бути таким, де учні відчувають себе впевнено і вільно, де дотримуються прав кожної дитини на повагу та недискримінацію. Важливо створити атмосферу взаємного співробітництва та емоційної безпеки, щоб діти відчували себе прийнятими і розуміли, що їх права та потреби є важливими [40].

Отже, формування гуманістичних цінностей в початкових класах є важливим завданням виховання. Дотримання різних факторів, застосування відповідних методів та прийомів, а також створення підтримувального середовища сприяють розвитку моральної, гуманітарної та відповідальної особистості дитини.

У формуванні гуманістичних цінностей в учнів початкових класів використовуються різноманітні методи та прийоми, спрямовані на стимулювання позитивного ставлення до оточення та самовдосконалення. Наприклад, таким методом є практика соціального моделювання, коли учні спостерігають за позитивними вчинками та вчинками доброти імовірних моделей та намагаються їх наслідувати. Також, значний вплив на формування гуманістичних цінностей має колективна робота, яка включає проєктні діяльності, групові проєкти та спільні проєкти з іншими класами. Під час таких активностей учні навчаються взаємодіяти, вирішувати конфлікти, сприймати думку інших людей та долати труднощі [18].

При організації освітнього процесу для дітей молодшого шкільного віку педагогам важливо використовувати такі методи, як людинознавчий, народознавчий, системний, особистісно-гуманний тощо. Це дасть змогу учням початкової ланки глибше зрозуміти внутрішній світ людини та його багатогранність, закономірність діяльності людини; забезпечить глибоке та всебічне засвоєння дітьми початкових класів історико-культурного розвитку народу; створить та забезпечить умови для кращого вивчення педагогом душі дитини та сприятиме розвитку особистості учня [27].

На основі досліджень таких відомих педагогів-науковців, як Ш. Амонашвілі [1], В. Сухомлинський [37], І. Бех [3] було точно встановлено, що формування та виховання гуманістичних цінностей молодших школярів відбувається не як відокремлений та самостійний процес, а є складовою частиною будь-якого виду діяльності дитини, наприклад: гра, спілкування з однолітками або дорослими, навчання, образотворча діяльність тощо. Саме це є його специфічною особливістю.

Формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів є важливою складовою процесу їх виховання. Врахування різних факторів, застосування відповідних методів та прийомів, а також створення підтримувального середовища сприяють успішному формуванню гуманістичних цінностей у дитини. Виховання гуманістичних цінностей в початкових класах сприяє становленню ґрунтовної, моральної і відповідальної особистості, здатної до дружніх відносин, прояву турботи та доброти до інших [21].

Для формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів необхідно враховувати наступні фактори. Перш за все, вчителі повинні бути прикладом гуманістичної поведінки і самі відображати ці цінності в своїй роботі. Також важливо застосовувати різні методи та прийоми, які сприяють розвитку гуманістичних цінностей у дітей. Наприклад, завдання, які вимагають взаємодії і співпраці, підсилюють важливість колективізму. Організація обговорень та дискусій, а також надання можливості висловити свою думку, сприяють розвитку толерантності та поваги до думки інших. Надання дітям можливості брати участь у розв'язанні реальних проблем, особливо тих, що стосуються спільної справи, також допомагає формувати гуманістичні цінності. Використання історій та прикладів, які демонструють доброту та милосердя, також може позитивно впливати на учнів [41].

Створення підтримувального середовища є ключовим фактором у формуванні гуманістичних цінностей у дитини. Діти повинні відчувати підтримку та заохочення з боку вчителів та однокласників. Важливо спонукати учнів до співпраці, розвитку емпатії та відкритості до інших. Виховання гуманістичних цінностей у початкових класах сприяє формуванню самостійної, етичної та справедливої особистості, здатної до позитивних міжособистісних відносин [4]. Ці цінності є важливою основою для будь-якої успішної спільної діяльності та розвитку взаєморозуміння у дитячому колективі.

Сформувані гуманістичні цінності у дітей на уроках образотворчого мистецтва можна застосовуючи наступні підходи [41]:

1. Приклад вчителя. Вчитель має бути прикладом гуманістичних цінностей. Він повинен виявляти повагу до кожного учня, сприяти зміцненню взаєморозуміння та взаємоповаги. Педагогу варто використовувати позитивне підсилення, щоб стимулювати в учнів справжню взаємоповагу і доброзичливість серед учнів.

2. Вивчення робіт відомих художників. Навчання учнів, спираючись на роботи відомих митців, може сприяти розвитку гуманістичних цінностей. Шляхом аналізу й обговорення творів, які відображають гуманітарні теми та соціальні проблеми, учні зможуть краще розуміти та співчувати людському досвіду.

3. Робота в групах. Працюючи в малих групах, учні навчаються співпрацювати, колективно мислити та спілкуватися з іншими. Це стимулює розвиток емпатії, толерантності та розуміння іншої думки.

4. Робота над проектами з гуманітарною тематикою. Вчитель може запропонувати учням працювати над проектами з образотворчого мистецтва, що висвітлюють гуманітарні проблеми, такі як бідність, екологія, права людини, миру тощо. Це надихне їх до дій, спрямованих на розв'язання цих проблем.

5. Сприяння самовираженню. Розвиток учнівських навичок самовираження та вільного творчого мислення також сприяє розвитку гуманістичних цінностей. Заохочуйте учнів малювати свої власні ідеї, використовувати малюнки, як спосіб вираження своїх думок та почуттів.

6. Обговорення та рефлексія. Важливо регулярно обговорювати та рефлектувати на заняттях малювання, що зв'язані з гуманістичними темами. Педагог може поділитись з дітьми думками та враженнями щодо малюнків, що розкривають важливі гуманітарні цінності, і запити учнів про їхнє бачення та розуміння тих же малюнків.

Ці підходи допоможуть зрозуміти учням молодшого шкільного віку значення та важливість гуманістичних цінностей, сприятимуть їх розвитку та формуванню усвідомленої поведінки, спрямованої на піклування про інших та

навколишнє середовище [41].

Учні початкових класів є найбільш вразливою групою у системі освіти, адже їх формування як особистостей тільки починається. Тому, формування гуманістичних цінностей в цій віковій категорії є особливо важливим завданням [5].

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів, можемо зробити наступні висновки [37]:

1. Опора на гуманістичні цінності є доречною та ефективною стратегією виховання дитини у початкових класах.

2. Відповідальність вчителя та його особистий приклад є ключовими факторами в процесі формування гуманістичних цінностей учнів.

3. Інтерактивні методи навчання, такі як групова робота, дискусії, рольові ігри та практичні завдання, ефективно сприяють формуванню гуманістичних цінностей в учнів.

4. Важливо розвивати емпатію та толерантність учнів, сприяти їхньому розумінню і прийняттю різних культурних, соціальних та моральних цінностей.

5. Партнерська взаємодія, за участю батьків, є необхідним у формуванні гуманістичних цінностей в учнів початкових класів.

6. Систематична робота з психологом та соціальним педагогом є важливою у формуванні гуманістичних цінностей учнів молодшого шкільного віку, сприяючи підтримці їх соціального та емоційного благополуччя.

7. Додаткові позашкільні заходи, такі як екскурсії, відвідування музеїв та театрів, можуть позитивно вплинути на формування гуманістичних цінностей учнів.

Таким чином, можемо зазначити, що формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів є складним, але вкрай важливим завданням. Вчитель має відігравати активну роль в цьому процесі, створюючи сприятливу атмосферу для розвитку гуманістичного світогляду та орієнтування учнів на цінності, пов'язані з повагою до людей, взаєморозумінням і толерантністю.

Отже, дослідження показують, що саме молодший шкільний вік у дитини є найбільш комфортним та сприятливим для формування та розвитку гуманістичних цінностей, що є віковою особливістю психологічної зрілості. У початкових класах свої гуманістичні цінності дитина може проявляти через загальне відношення до всього, тобто гуманно ставитись до всього живого, що оточує дитину, а також через соціальне значення, що має різний прояв протягом вікового дорослішання у різних видах діяльності. Важливо зазначити, що формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку є ефективним лише при нерозривності від інших діяльностей дітей.

1.3. Роль образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей молодших школярів

В умовах сьогодення система освіти змінює освітні моделі, орієнтуючись, в першу чергу на особистість дитини, тобто є особистісно-зорієнтованою. Сучасна освіта, також, дотримується компетентнісного підходу до організації навчання на уроках образотворчого мистецтва [10].

Важливу роль у формуванні гуманістичних цінностей учнів початкових класів відіграє освіта засобами образотворчої діяльності, тобто мистецька освіта. Можна з впевненістю сказати, що від засвоєння дитиною мистецтва, в більшій мірі, залежить і її культура, її ставлення до інших та, взагалі, життя, що базується на гуманістичних цінностях [39].

Варто зазначити, що однією з компетентностей, що викладені у Державному стандарті початкової загальної освіти, і які формуються на уроках образотворчого мистецтва є світоглядна компетентність. Світоглядна компетентність направлена на формування та розвиток вміння сприймати цілісну картину світу, формування загальнолюдських цінностей, повагу до інших народів та культур, любов до України, її традицій, цінностей [8].

Для того, щоб повною мірою розкрити роль образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку, вважаємо за необхідне, звернутися до аналізу історичної спадщини. Під гуманістичними цінностями, у площині образотворчого мистецтва, часто розуміють такі якості особистості, як духовність, красу, людяність. В. Сухомлинський запропонував розглядати гуманістичні цінності в освітньому процесі насамперед як сам гуманістичний процес взаємодії у системі педагог – дитина [22].

Образотворче мистецтво, як складова естетичного виховання особистості, займає значне місце у навчанні та вихованні учнів молодшого шкільного віку. Образотворче мистецтво завжди позитивно впливає на розвиток дитини та формування в неї гуманістичних цінностей [22].

Образотворче мистецтво є особливим та унікальним явищем культури людини. Основою будь-якого виду мистецтва є важливі для особистості переживання, емоції тощо. Через образотворче мистецтво, зазвичай, люди транслюють свої думки, почуття, знання [14].

Згідно з загальною системою мистецтв образотворче мистецтво (англ. figurative art) належить до групи «візуальних», що базуються на відтворенні 18 конкретних явищ життя у видимому предметному образі. У словнику мистецьких термінів поняття «образотворче мистецтво» зазначене як вид мистецтва, який ґрунтується на відображенні дійсності в художніх образах на площині (живопис, графіка) або у просторі (скульптура), які наочно створюють реальну картину природи, життя людини, або є наслідком людської фантазії [22].

Образотворче мистецтво можна поділити на наступні види: живопис, скульптура, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво [22].

Якщо розглядати образотворче мистецтво в загальноприйнятому розумінні, то можемо стверджувати, що воно відіграє важливу роль у формуванні гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Це можливо завдяки його унікальній природі і здатності до сприяння розвитку

різних аспектів особистості. Образотворче мистецтво впливає на формування гуманістичних цінностей в учнів початкових класів через декілька важливих факторів, а саме: виявлення і вираження своїх емоцій, толерантність та повага до інших, розуміння краси і гармонії, розвиток творчого мислення, виховання відповідальності та співчуття [30].

Образотворче мистецтво надає можливість дітям виразити свої емоції, думки, переживання та почуття через мову мистецтва. Це сприяє розвитку їхньої емоційної інтелігенції, вчить виражати та розуміти власні почуття, а також розвивати співчуття до інших та розуміти їх власні почуття. У процесі створення малюнків, скульптур або інших об'єктів мистецтва діти навчаються сприймати світ навколо себе більш уважно та об'єктивно [15].

Також образотворче мистецтво розвиває творче мислення та уяву. Діти навчаються вирішувати творчі завдання, розробляти свої власні проекти та виражати свою індивідуальність через мистецький процес. Це сприяє розвитку їхньої самосвідомості та самовиразу [6].

Варто зазначити, що образотворче мистецтво допомагає вчити дітей ціннісним аспектам життя, таким як краса, гармонія, толерантність, співчуття до оточення, добротність, гідність, рівність. Таким чином діти вчаться оцінювати та поважати різноманітність культур, традицій та поглядів, що позитивно впливає на формування гуманістичних цінностей, які базуються на повазі до гідності кожної людини та бажанні співіснувати в гармонії з іншими [13].

Всі ці аспекти образотворчого мистецтва допомагають молодшим школярам розвиватися як особистість і стати більш свідомими громадянами, готовими до співпраці та побудови гармонійного суспільства, де гуманістичні цінності є вкрай важливі [22].

Важливим є те, що елементи образотворчого мистецтва допомагають дитині відчути творче задоволення під час роботи, пізнати світ. На уроках образотворчої діяльності вчитель працює над умінням дитини зосередитись, досягати своєї мети, бути наполегливим тощо.

Образотворче мистецтво відіграє важливу роль у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів. Це мистецтво дає дітям можливість виразити свої емоції, фантазію та творчий потенціал через малювання, скульптуру, ілюстрацію та інші художні форми [10].

Одна з головних ролей образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей – це розвиток емпатії та вміння бути сприятливим до почуттів та потреб інших людей. Завдяки малюванню і створенню різних образів, діти можуть співчувати героям чи персонажам, розуміти їхні страхи, радості та болі, що відкриває в них можливість зрозуміти світ з більш гуманістичною позицією [6].

Також образотворче мистецтво допомагає розвивати естетичний смак та апробувати власні здібності. За допомогою різних художніх інструментів діти вчаться створювати власні образи, зображувати навколишній світ за допомогою кольорів, форм і ліній. Цей процес допомагає їм розвивати власну креативність, визначати свої власні цінності та виступати з власною позицією [40].

Крім того, образотворче мистецтво сприяє розвитку у дітей таких гуманістичних цінностей, як толерантність, розуміння та повага до різних культур та думок. Вони вивчають художню спадщину різних народів, ознайомлюються з різними художніми стилями й техніками, що розширює їхні горизонти та розуміння світу [24].

Загалом, образотворче мистецтво впливає на формування гуманістичних цінностей у молодших школярів, розвиває їхнє емоційне і інтелектуальне сприйняття світу, сприяє розвитку креативності та гуманістичного мислення.

Також можемо розглядати роль образотворчого мистецтва через призму арттерапії. Вперше термін «арттерапія» з'явився у 40-х рр. ХХ ст. Вчені й досі не прийшли до остаточного формулювання та визначення арттерапії, але в одному вони прийшли до згоди – розглядати арттерапію, як терапевтичний чинник [26].

Зазвичай, арттерапія використовується у психотерапії, а сама назва

«арттерапія» перекладається як «лікування образотворчим мистецтвом», але в сучасній освіті елементи арттерапії вдало використовуються на уроках у початковій школі. Заняття з використанням елементів арттерапії впливають на розвиток духовності, морально-етичної сторони життя [26].

Існує декілька напрямів арттерапії, які пов'язані з формуванням гуманістичних цінностей. Це гуманістична арттерапія та екзистенціальна арттерапія. Метою гуманістичної арттерапії є розвиток всебічно розвиненої особистості, яка вміє тримати рівновагу між добром і злом, хорошим та поганим, своїми сильними сторонами характеру та слабкими. Мета екзистенціальної арттерапії – на основі базових принципів гуманістичної арттерапії сформуванню поняття того, що у житті неминучими є невдачі, кризи тощо та розвивати вміння протистояти цим невдачам і сприймати їх як один з етапів життя [24].

В сучасній системі освіти все частіше педагоги звертаються до арттерапії, за що ця психотерапевтична методика та отримала окремий напрямок артпедагогіка [29].

О. Миронова зазначає, що роль образотворчого мистецтва, яку ми розглядаємо через призму арттерапії, крім допомоги дитині у вирішенні своїх соціально-психологічних проблем та корекції порушень поведінки, полягає у розвитку гуманістичних цінностей [29]. Артпедагогіка допомагає дитині сформуванню для себе чіткої образ людини, яка наділена найвищими гуманістичними цінностями: доброта, толерантність, чесність, вірність, гідність. Також засобами артпедагогіки дитина формує образ «негативного прикладу», що, в майбутньому, допоможе дитині уникнути негативних проявів.

Важливо зазначити, що формування гуманістичних цінностей охоплює й розвиток патріотизму [13]. Процес становлення української державності, будівництва громадянського суспільства та інтеграція України у світову та європейську спільноту передбачають акцент на гідність та духовну культуру людини. Це визначає основні напрями освітньої роботи з дітьми початкових

класів, а також модернізацію освітнього процесу. Важливою складовою загального освітнього процесу для молодого покоління є формування патріотизму, поваги до своєї культури. Ця складова формується на основі вивчення історії становлення української державності, ролі українського козацтва тощо [13].

Проаналізувавши теоретичну літературу з нашого проблемного питання ми визначили, що мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні національних і патріотичних почуттів у дітей. Відомий педагог В. Сухомлинський підкреслював, що націоналізм, який виражається у свідомості, волі, почуттях, нерозривно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною та емоційною культурою, стійкістю світогляду і творчою працею. Виховання національної свідомості, почуттів та переконань є невіддільною частиною складного процесу формування особистості [37].

Постійне занурення дітей у матеріальну і духовну культуру свого народу, особливо через участь у гуртках образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, відіграє важливу роль у формуванні їхньої індивідуальності та активної життєвої позиції. Цей процес сприяє розвитку почуття патріотизму та національної свідомості, яке містить любов до свого народу, повагу до українських традицій та відчуття приналежності до України [26]. Важливим аспектом є бажання сприяти будівництву та розвитку України як європейської держави, а також пильне ставлення до рідної землі, спільноти людей, мови, традицій та культури. Це також передбачає відповідальність за долю своєї держави [30].

Образотворче мистецтво є важливим культурним виразом кожної нації, в якому відображаються її світогляд, традиції, художні, моральні та гуманістичні цінності, а також історія країни та народу, що проживає в ній. Україна, не виняток, оскільки будь-яке українське ремесло має своє коріння в тих же традиціях, що і самі українці. Діючи як поєднання практичної та естетичної функцій, образотворче мистецтво стає не тільки середовищем для вираження гуманістичної культури народу, але і сприяє повному розвитку природних

здібностей дітей [13]. Образотворче мистецтво сприяє розвитку їх творчості, ініціативності, формуванню індивідуальності, а також виробленню почуття обов'язку, відданості та працелюбності. У цьому контексті уроки образотворчого мистецтва набувають нового значення та перетворюються в інструмент формування патріотичної та національної свідомості та тому стали особливо важливими [30].

Твори образотворчого мистецтва стають духовним середовищем, в якому формується світогляд, національна свідомість, естетичні ідеали, моральні та гуманістичні цінності, патріотичні якості, трудова активність особистості. Постійний вплив матеріальної та духовної культури свого народу є необхідним для становлення індивідуальності, формування власної активної життєвої позиції та гуманістичної свідомості [25].

Вчителю початкових класів доручено вирішувати завдання з формування гуманістичних цінностей через використання образотворчого мистецтва, активізуючи інтерес учнів до історії та мистецьких досягнень рідного народу. Це досягається за допомогою стимулювання відчуття глибокої духовності, гуманістичних цінностей і патріотизму наших предків. Основні напрями включають освоєння національних традицій, звичаїв та обрядів, де важливу роль відіграє національно-патріотичний потенціал образотворчого мистецтва. Крім того, цей процес передбачає формування навичок використання, збереження та створення нових творів образотворчого мистецтва. Учні початкової школи активно залучаються до практичної діяльності для розвитку цього виду мистецтва [22].

Образотворче мистецтво дає нам можливість побачити дійсність у вигляді живописних творів, скульптур, малюнків та в інших образотворчих формах. Воно не просто передає об'єктивні властивості реального світу, такі як об'єм, колір, простір, форма, але і вміє показати розвиток подій у часі, фабулу та оповідь, а також розкрити духовну складову людини та її психологію. Ознайомлення з минулим надає учням можливість краще зрозуміти духовний та естетичний світ попередніх поколінь. Це дозволяє уявити спосіб життя та

думки людей того часу, а також осмислити систему гуманістичних цінностей, що існувала у попередні епохи. Дослідження культурного надбання минулого допомагає з'єднати культуру, історію та патріотичні почуття. Воно дозволяє пізнати та відчувати глибокий зв'язок між цими аспектами та розкрити сенс культурних традицій, що лежать в основі нашої спадщини. Коротко кажучи, образотворче мистецтво є не тільки засобом передачі об'єктивної реальності, але й потужним інструментом для вивчення і розуміння культури та історії попередніх епох, а також розвитку патріотичних почуттів [20].

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, одним з основних факторів розвитку особистості є формування національної свідомості через синтез мистецтва. Це досягається за допомогою практичних і мистецьких видів діяльності, коли дитина освоює їх і свідомо бере участь в творчому процесі. Велика роль у цій системі належить відкриттю для школярів краси українського живопису, який є найбільш ефективним засобом виховання націоналістичної свідомості, серед інших доступних [8].

Для формування різнобічно розвиненої особистості сучасного школяра необхідно використовувати ефективні засоби, створювати спеціальне середовище і враховувати інші фактори. Один з таких впливових факторів на свідомість та особистість дитини – це живопис. Діти часто краще сприймають існуючі картини, ніж слухають якусь теоретичну доповідь. У зв'язку з цим, реалістичні твори українського живопису надають дітям можливість краще усвідомити та розуміти поняття патріотизму. Вони дозволяють дітям не лише сприймати його на рівні слів чи думок, але й на рівні емоцій та почуттів. Через візуальний контакт з реалістичними картинами, діти можуть бачити та відчувати свою батьківщину і національну культуру у всій її красі. Це дозволяє розвивати почуття гордості за свою країну, за великих діячів та події з історії України [10].

Таким чином, використання реалістичних творів українського живопису сприяє вихованню патріотизму у дітей, сприяє формуванню різнобічно розвиненої особистості та гуманістичної свідомості молодшого школяра.

Необхідно звертати увагу й на те, щоб мистецтво викликало почуття гордості за свою націю. Ця гордість повинна посилювати патріотичні ідеали, які втілюються в художніх творах. Твори образотворчого та декоративно - ужиткового мистецтва створюють той духовний контекст, в якому формуються світогляд, національна свідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, а також патріотичні та трудові якості особистості [39].

Мистецтво грає ключову роль у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів, дозволяючи їм виразити свої емоції, фантазію та творчий потенціал через різні художні форми, такі як малювання, скульптура та ілюстрація. Розвиток емпатії та сприйнятливості до почуттів та потреб інших людей є однією з головних ролей образотворчого мистецтва в цьому процесі. Шляхом створення різноманітних образів, діти можуть співчувати героям чи персонажам, розуміти їхні страхи, радості та болі, що допомагає їм переглянути світ з більш гуманістичної позиції [14].

Також, образотворче мистецтво сприяє розвитку в дітей творчого мислення та уяви. Вони навчаються бачити красу навколишнього світу, абстрагуватися від реальності й виражати власні почуття та емоції через мистецтво. Цей процес також сприяє розвитку моторики та координації рухів у дітей, оскільки малювання, ліплення або розписування вимагає точних рухів та контролю руки. Образотворче мистецтво також викликає позитивні емоції у дітей. Вони отримують задоволення від творчого процесу та відчують гордість за свої власні творіння. Це сприяє підвищенню їх самооцінки та впевненості [20]. Усе це разом допомагає розвивати особистість дитини, її творчий потенціал та вираження себе через мистецтво. Тому важливо включати образотворче мистецтво до освітнього процесу, давати дітям можливість експериментувати, творити та розвивати свої таланти.

Узагальнено кажучи, образотворче мистецтво сприяє формуванню гуманістичних цінностей у молодших школярів, розвиває їх емоційне та інтелектуальне сприйняття світу, сприяє розвитку креативності та гуманістичного мислення.

Аналізуючи наукову та психолого-педагогічну літературу, можемо зробити наступні висновки щодо ролі образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей учнів початкових класів [21]:

1. Образотворче мистецтво є важливим інструментом у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів. Воно допомагає дітям розширити світогляд, розвиває естетичні почуття та сприяє вихованню моральних якостей.

2. Вивчення образотворчого мистецтва дозволяє молодшим школярам побачити красу навколишнього світу та розуміти його цінність. Через мистецтво діти можуть відчувати емоційний зв'язок із прекрасним, що стимулює їх розвиток.

3. Образотворче мистецтво сприяє розвитку креативності та самовираженню молодших школярів. Воно надає їм можливість вільно виражати свої думки та почуття через малювання, скульптуру, роботу з кольорами і формами.

4. У процесі мистецької діяльності молодші школярі навчаються сприймати та розпізнавати естетичну красу, розвивають свої спостережливість та творчу уяву. Це сприяє формуванню гуманістичних цінностей, таких як повага до інших, толерантність та вміння спілкуватися.

5. Робота з образотворчим мистецтвом може сприяти розвитку моторики дітей та вихованню самодисципліни. Індивідуальна робота над малюнком або скульптурою вимагає уваги до деталей та терпіння, що сприяє розвитку різних аспектів особистості.

6. Враховуючи важливість образотворчого мистецтва у формуванні гуманістичних цінностей, його включення до навчального процесу молодших школярів є необхідним. Навчання мистецтва допомагає дітям стати більш творчими, обізнаними та емоційно розвиненими особистостями [23].

Отже, можна зробити висновок, що образотворче мистецтво має великий потенціал у формуванні гуманістичних цінностей у молодших школярів, тому його включення до навчального процесу є важливим аспектом освіти.

Також, можемо констатувати те, що образотворче мистецтво відіграє важливу роль у житті дитини. Не обов'язково дитина має бути художником, щоб відчувати дію «культурного сліду» на собі. Різні види образотворчого мистецтва допомагають дитині сприймати навколишній світ, відчувати емоції співчуття, бажання допомогти ближньому тощо.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Методологічні засади формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва

Протягом багатьох років людство задавалось питанням на чому має ґрунтуватися життя людини, її вчинки щодо навколишнього та самих себе, на чому базуються відношення між вчителями та дітьми, державою та суспільством. На сьогодні вже твердо можна сказати, що відношення між людьми мають створюватися на базі твердо сформованих гуманістичних цінностей.

Але відповіді на це питання людство змогло лише після того, як сформулювались певні вимоги до правил виховання та навчання підростаючого покоління, коли більш вдало та чітко окреслились технології виховання та навчання, коли філософи змогли відповісти на фундаментальні питання щодо мети існування людини, її вимог до суспільства та суспільства до неї, а також яка мотивація керує людиною для досягнення своїх цілей.

Питання цілей та цінностей життя людини ставили перед собою всі філософи, дослідники, науковці, це питання безліч разів підіймалося авторами у науковій та художній літературі, у літературі різних жанрів, авторами багатьох поколінь. Науковцями було визначено, що головними серед гуманістичних цінностей людини, як ми зазначали раніше, є доброта, милосердя, патріотизм, працелюбність, вірність, щирість, щедрість у всіх її розуміннях [2, 5, 9]. Для повноцінного життя у сьогоднішніх реаліях людина має дотримуватися певних законів гуманізму, а саме [10]:

1. Розуміти свої особисті бажання і не переходити кордони інших,

задовольняючи їх.

2. Відноситися до інших людей, як до найвищої цінності у цьому житті.
3. Адекватно сприймати те, що всі люди різні, але однаково цінні.
4. Поважати культуру інших народів, але з повагою ставитись і до культури свого народу.

Проаналізувавши теоретичну літературу, можемо стверджувати, що виховання гуманістичних цінностей займає передове місце для успішної інтеграції дитини у соціум. Набувши певних знань, умінь та навичок, дитина вчиться якісно взаємодіяти з оточенням та входить у світ культури [10, 36, 38].

Вивчаючи це питання сьогодні, ми розуміємо, що в умовах сьогодення, коли наше суспільство та держава перебувають у кризі, займатись формуванням гуманістичних цінностей складно, але вкрай необхідно. У стабільному суспільстві існує ряд гуманістичних цінностей, до яких поступово залучається нове покоління. Україна досі перебуває на етапі пошуку у формуванні нової системи освіти, нових методів та прийомів для формування гуманістичних цінностей. У наш час є дорослі та свідомі люди, які, на жаль, в умовах сьогодення, втратили свої моральні цінності та орієнтири, тому формування гуманістичних цінностей, майже в повному обсязі, лягає на навчальні заклади та педагогів.

Педагоги початкових шкіл мають чітко розуміти систему гуманістичних цінностей, дотримуватися її, мати свої сформовані гуманістичні орієнтири й точно розуміти на яку методологічну систему спиратися у своїй діяльності [7].

Першою методологічною умовою формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів можемо зазначити – визначення гуманістичних ідеалів, норм поведінки, принципів і цінностей, які ми маємо сформувати засобами образотворчого мистецтва [12].

Протягом багатьох років існування цивілізованого суспільства, дорослі намагалися прищепити дітям правила існування у цьому суспільстві, тобто, допомагати тим, хто цього потребує, мати ввічливе ставлення до оточення, доброзичливе спілкування тощо [22].

Формування у дітей гуманістичних цінностей завжди було нелегким питанням, а формування гуманістичних цінностей у глобальному розумінні було ще складнішим завданням. Але педагоги точно знали як і якими методами та прийомами виховувати саме ті цінності, які будуть потрібні дитині у майбутньому. Багато років цілі та методи навчання та виховання були традиційними, але сьогодні все змінюється. Раніше традиційними методами вважались покарання, примусове виконання зовнішніх вимог, не потребуючи, при цьому аналізу своїх дій. Сьогодні ж суспільство вимагає іншу людину: людину, яка вміє креативно мислити; людину, яка вміє та хоче проявляти свої найкращі якості та вміння спілкуватися з людьми; людину, яка вміє проявляти терпимість та толерантність, людину, яка вміє визнавати та керувати своїми негативними рисами характеру [12]. Звертаючи увагу на це все, і виникає необхідність у розробці нових методологічних засад формування гуманістичних цінностей дітей початкових класів. Ми зважаємо на те, що питанням нашого дослідження є формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва.

Другою методологічною умовою ми виділили перехід від «примусового навчання та виховання» до виховання «свідомого». Цей метод базується на свідомому прагненні дитини до бажання бути хорошою для навколишніх людей [12].

Також важливою умовою є механізм формування гуманістичних цінностей дітей початкових класів засобами образотворчого мистецтва [12]:

1. Визначення гуманістичної цінності, яку педагог хоче сформувати у дитини засобами образотворчого мистецтва.
2. Розробка шляхів та умов для формування цієї цінності.
3. Створення умов для перевірки набутих вмінь у практичній діяльності.

Важливим є і те, що формуванням гуманістичних цінностей у дітей мають займатись педагоги і батьки. Як показав аналіз наукової літератури, раніше педагоги вважали, що цим мають займатися батьки, а батьки не мають достатньої теоретичної бази для виконання цієї роботи. Тож, це говорить про

те, що педагог має бути достатньо підготовленим для цієї роботи і направляти у цьому батьків.

I. Зазерська провела дослідження щодо сформованості у дітей початкових класів гуманістичних цінностей з подальшим корекційним впливом на них засобами образотворчого мистецтва. У другому етапі дослідження брали участь 500 дітей з недостатнім рівнем сформованості гуманістичних цінностей: 56% досліджуваних дітей мають повну родину, з них 33% є низькокваліфікованими робітниками, 77% мають стосунки в родині, які не відповідають нормам моральної поведінки (присутні сварки, лайки, психологічний тиск на дитину тощо), частина з цих родин є на обліку у соціальних служб. Приголомшливим було те, що 93% опитуваних батьків допускають у вихованні дітей грубі педагогічні помилки [12].

I. Зазерська у своїх дослідженнях показує, що негативно впливає на формування гуманістичних цінностей довкілля, засоби масової інформації, помилки у вихованні батьками, відсутність нормального спілкування батьків та дітей [12].

Третьою методологічною засадою формування гуманістичних цінностей у дітей початкової школи засобами образотворчого мистецтва ми виділили – розуміння практичних завдань, які поставлені перед вчителем. До таких практичних завдань відносимо наступні задачі [18]:

1. Формування у дитини механізму набуття гуманістичних цінностей.
2. Створення для дитини умови для формування гуманістичних цінностей, а саме: залучення дитини до будь-якої взаємодії (відвідування мистецьких заходів, спілкування в колективі, де гуманістичні цінності є головним підґрунтям взаємодії).
3. Виробити вміння аналізувати та визначати негативні прояви на прикладі оточення та творах мистецтва.

Вищезазначені методологічні питання потребують вирішення, що передбачає розробку набору методів та прийомів для впровадження гуманістичних цінностей та їх ефективного використання в педагогічній

практиці вихователя [24].

Вивчивши наукову літературу з питання формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва можемо зазначити, що художнє виховання є пріоритетним у формуванні гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва [12, 18, 22, 31].

Для формування в дітей гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва вчитель повинен використовувати на уроках нетрадиційні методи, особливо в сучасних реаліях. До таких методів можемо віднести: особистісно орієнтовані, колективні, ігрові, інтерактивні, творчо стимулювальні, емоційнорегулюючі, проблемно-моделюючі, перцептивно-аксіологічні (вербальні та невербальні варіанти), електронно-інформативні, поліекранні [23].

На сьогодні образотворче мистецтво є однією з найбільш сприятливих діяльностей для розвитку особистості, бо стимулює розвиток дрібної моторики, вивчення назв кольорів та відтінків, вміння порівнювати предмети, тренує пам'ять. Через образотворче мистецтво дитина молодшого шкільного віку може висловлювати свої думки, переживання, проявляти своє ставлення до навколишнього середовища [33].

Сучасні педагоги проявляють інтерес до інтерактивних методів навчання, що спрямовані на активізацію нових індивідуальних підходів до навчання дитини. Вони приносять позитивні результати, коли учень розуміє сутність своєї діяльності, досвіду, мотивації та потреб [17].

Л. Масол у роботі «Методика навчання мистецтва у початковій школі» розкрив сутність використання інтерактивних засобів навчання [25]. Вважаємо доцільним розкрити особливості використання наступних методів: метод проєктів, мозковий штурм, колективна творча робота, ігри (ситуативні, сюжетно-рольові, ігри-інсценізації, навчальні), «Інтерв'ю» або «Мікрофон», арттерапія, казкотерапія, музикотерапія, фасилітована дискусія [25].

Метод проєктів має на меті отримання учнями знань про гуманістичні цінності та їх використання протягом роботи над плануванням та виконанням

певних завдань. Завдання – це практична робота, яка ускладнюється із заданою періодичністю. Коли учні початкових класів працюють з методом проєктів, то, вкрай важливо, давати їм можливість бути активними, самостійними, підтримувати їх захоплення роботою, стимулювати креативний підхід до виконання завдання. Виконувати завдання методом проєктів для формування у дітей гуманістичних цінностей можна індивідуально, в підгрупі чи колективно. За видом діяльності є наступні проєкти: інформаційні, дослідницькі, практично-творчі, ігрові [25].

Метод проєктів – це підхід до навчання, який сприяє активній діяльності учнів, розвитку критичного мислення, співпраці та самостійності. Використання образотворчого мистецтва у методі проєктів може допомогти формувати гуманістичні цінності учнів шляхом залучення їх до самостійної творчої діяльності і вивчення художніх творів [25].

Основні принципи методу проєктів [25]:

1. Активна участь учнів. Учні активно залучаються до процесу навчання, самостійно вирішують завдання, розробляють плани та працюють над проєктами.

2. Розвиток критичного мислення. У процесі роботи над проєктом учні навчаються аналізувати інформацію, порівнювати різні джерела, визначати вагомні аргументи та доводи.

3. Співпраця. Учні працюють у командах, спільно розв'язують задачі, комунікують, обмінюються ідеями й досвідом.

4. Особистісно-орієнтований підхід. У процесі роботи над проєктом учні розвивають свої творчі та пізнавальні здібності, відкривають для себе нові інтереси і можливості.

Образотворче мистецтво у методі проєктів для формування гуманістичних цінностей можемо використовувати наступними способами [28]:

1. Проєкт «Мистецтво толерантності». Учні можуть створити колективний проєкт, присвячений проблемі булінгу у суспільстві, ілюструвати її власними малюнками або колажами. Це допоможе учням розуміти важливість

толерантності та поваги до інших людей.

2. Проєкт «Художнє братерство». Учні можуть досліджувати різні культури та народи через образотворче мистецтво. Вони можуть вивчати художників з різних країн та створювати свої власні роботи, натхненні їхніми традиціями.

3. Проєкт «Мистецтво миру». Учні можуть створити мурал або колаж, який символізує мир і згоду між людьми. Вони можуть також ознайомитися з творчістю художників-побратимів, які зображали мир і дружбу у своїх роботах. Ці проєкти дозволять учням самостійно досліджувати гуманістичні цінності через мистецтво, розвивати свою творчість та емпатію, а також навчитися співпрацювати та розуміти інших людей.

Мозковий штурм – вільне накопичення значної кількості ідей з певної теми спочатку без критичного осмислення. Метод мозкового штурму використовуємо на етапі ознайомлення з образотворчим мистецтвом або гуманістичними цінностями. Саме на етапі ознайомлення дитина зможе проявити свої емоції та думки щодо видів мистецтва, змісту гуманістичних цінностей тощо [24].

Основною метою формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва є розвиток у дітей та молоді високого морального світогляду, поваги до інших людей, толерантності, емпатії та соціальної відповідальності. Для досягнення цієї мети можна скористатися мозковим штурмом, який сприятиме створенню творчих та інноваційних підходів до цього процесу [39].

Структура використання методу мозкового штурму для формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва [26]:

1. Збір команди. Необхідно сформулювати команду та обрати учасників, які мають схильність до образотворчого мистецтва та розуміють значення гуманістичних цінностей. Включіть до команди вчителів, художників, соціологів та психологів, якщо це передбачено умовами.

2. Визначення цілей. Команда учасників визначає послідовність

конкретних цілей, які вони хочуть досягти у процесі формування гуманістичних цінностей.

3. Генерація ідей. Педагог пропонує учасникам команди мозкового штурму задачі та проблеми, пов'язані з гуманістичними цінностями.

4. Вибір найкращих ідей. Діти, за можливості, аналізують всі запропоновані ідеї та обирають найбільш прийнятні ідеї для подальшої реалізації. Оцінювати ідеї потрібно з погляду їхнього потенціалу для формування гуманістичних цінностей.

5. Реалізація ідей. Учні розробляють конкретний план дій для реалізації обраної ідеї, визначають необхідні ресурси, терміни та відповідальних виконавців, а також способи оцінки результатів. Якщо учні не можуть впоратися самотійно, то педагог їм допомагає вирішити проблемні ситуації.

6. Оцінка та коригування. Після реалізації проекту проводиться оцінка його ефективності. Визначають цілі, які були досягнуті, а які – ні, і вносяться необхідні корективи для подальшого покращення результатів.

Мозковий штурм допоможе підвищити ефективність формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва та створити нові, креативні методи та підходи до викладання ідеї гуманістичних цінностей учням [25].

Наступним методом роботи є творча робота в колективі. Такий вид роботи дає можливість дітям навчитися працювати в колективі, працювати командою на один спільний результат, відповідально ставитися до виконання своїх обов'язків, толерантно ставитися один до одного, вчить сприймати людину такою, яка вона є з усіма недоліками, розвиває вміння та бажання допомагати один одному та приймати допомогу від інших, розуміти, що всі люди є рівними у своїх вподобаннях та проявах [25].

Творча робота в колективі з використанням образотворчого мистецтва може бути ефективним методом формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Цей метод дозволяє учасникам спілкуватися і співпрацювати один з одним, сприяє розвитку творчих здібностей та виявленню

особистісного потенціалу [25].

Одним з варіантів такої роботи може бути проведення групових проєктів, де учасники разом створюють образотворчі твори, такі як колективні малюнки, скульптури чи інсталяції. Під час роботи в колективі діти вчаться спілкуватися, слухати інших, розвивають вміння працювати в команді та вирішувати спільні завдання. Процес створення мистецького твору в колективі сприяє розвитку креативності та самовираження кожного учасника. Учні можуть використовувати образотворче мистецтво як засіб самовираження, розкриваючи свої думки, почуття та переживання через мистецьке вираження [25].

В процесі спільної роботи над витвором мистецтва, учасники навчаються виявляти та розуміти інші думки, а також шанувати та цінувати індивідуальність кожного учасника. Образотворче мистецтво може стати засобом спілкування та обговорення важливих гуманістичних тем. Учасники можуть створювати витвори мистецтва, що відображають проблеми толерантності, рівноправ'я, миру та інших гуманістичних цінностей. Це сприяє обговоренню цих тем у групі дітей і підвищує розуміння та свідомість щодо важливості цих цінностей в житті кожного учасника [25].

Таким чином, творча робота в колективі для формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва є ефективним методом, який сприяє розвитку креативності, самовираження та співпраці учасників. Така робота дозволяє людям сприймати як засіб комунікації та вираження важливих гуманістичних цінностей.

Використовуючи різні види ігор (ситуативні, сюжетно-рольові, ігри-інсценізації, навчальні) педагог має можливість збагачувати та доповнювати зміст уроку. Завдяки варіативності ігор можна активізувати учнів [28].

Ситуативні ігри допомагають учням розуміти та розв'язувати реальні життєві ситуації, сприяють розвитку міжособистісних відносин і комунікативних навичок. Сюжетно-рольові ігри стимулюють творчу й активну участь дітей молодшого шкільного віку у процесі навчання, допомагають

відчутти себе частиною історичної чи літературної події. Ігри-інсценізації сприяють розвитку акторських та ораторських навичок, заохочують співпрацю та колективне розв'язання проблем. Навчальні ігри допомагають в систематизації знань, формуванні навичок та вмінь, забезпечують вивчення матеріалу у цікавій формі взаємодії [26].

Завдяки ігровому підходу педагог може створити сприятливу атмосферу на уроці, де учень відчувається впевнено, здатен до самовираження та творчості. Використання різних видів ігор підвищує мотивацію до навчання, залучає увагу учнів та допомагає засвоїти новий матеріал шляхом практичного застосування [26].

Одним з головних завдань педагога є формування гуманістичних цінностей учнів. За допомогою ігор можна створювати ситуації, які сприяють розвитку таких цінностей, як терпимість, взаєморозуміння, доброта, відповідальність тощо. Ігри можуть бути метою самого уроку або використовуватись як засіб для досягнення цілей навчання і виховання [26].

Таким чином, варіативність ігор дає педагогу можливість збагачувати та доповнювати зміст уроку, активізувати учнів і формувати гуманістичні цінності та соціальні компетенції. Використання ігрового підходу сприяє ефективному навчанню та розвитку учнів.

С. Коновець пропонує активізувати дітей, використовуючи «казкові» моменти, які може обігравати педагог, дитина або, так звана, лялька-помічник [19]. Автор вказує, що таку ляльку краще виготовити самостійно і використовувати лише в тих моментах, де це є педагогічно виправдано. Основою для створення ігор стали ігри, запропоновані вищезгаданим автором.

Ефективним є і метод «Інтерв'ю» або «Мікрофон». Цей метод дозволяє дитині висловити власну думку, своє ставлення до тієї чи іншої події [25].

Метод «Інтерв'ю» або «Мікрофон» є ефективним, оскільки він дає можливість дитині висловити власну думку, своє ставлення до певної події. Це допомагає розвивати її аналітичні та комунікативні навички, формує у неї вміння аргументувати свої думки та висловлювати їх чітко і зрозуміло. Під час

проведення такого інтерв'ю дитина виступає в ролі спікера, а співбесідник робить запитання або надає можливість вільно висловитися. Цей метод сприяє розвитку самоповаги, впевненості у собі та відчуття важливості власної думки [35].

Особливо корисно проводити інтерв'ю з дітьми під час формування гуманістичних цінностей. Вони отримують можливість розмірковувати про правду, справедливість, моральність та інші цінності, що формуються суспільством. Діти навчаються розуміти та поважати погляди інших людей, розвивають свою особисту систему цінностей [36].

Застосування методу «Інтерв'ю» або «Мікрофон» вчителем чи батьками може призвести до поглиблення дискусій, стимулювання самостійності та творчого мислення у дітей. Цей метод є одним із засобів активізації їх пізнавальної діяльності та сприяє розвитку їх критичного мислення. Таким чином, метод «Інтерв'ю» або «Мікрофон» є дієвим інструментом у формуванні гуманістичних цінностей, сприяючи розвитку комунікативних та критичних навичок у дітей. Він дає їм можливість висловити свою думку та навчає поважати думку інших [36].

На уроках образотворчого мистецтва використовують арт терапію, а також казкотерапію, музикотерапію, як складові психолого-терапевтичної технології. Використання цих методів забезпечує дитині комфортну роботу, зняття стресу, психологічної напруги під час уроку [25].

Одним із специфічних методів є метод фасилітованої дискусії. Метод полягає в обговоренні проблемного питання всім колективом за допомогою навідних питань. Метод фасилітованої дискусії використовується для розвитку вміння аналізувати зміст творів мистецтва та використовувати набуті знання в повсякденному житті [25].

Інтерактивні вправи також широко застосовується в сучасній системі освіти. Такі вправи розвивають мотивацію в учнів та рівень пізнавальної активності, активізують дітей та можуть застосовуватися на будь-якому етапі уроку. Приклади інтерактивних вправ викладено у Додатку А.

Сучасні учні потребують більш нетрадиційного підходу до освіти, це стосується і уроків образотворчого мистецтва, отже, нетрадиційні техніки все частіше використовуються вчителями. Таким чином педагог має можливість охопити весь дитячий колектив. За допомогою нетрадиційних методик діти працюють самостійно, не потребуючи допомоги педагога, вчать працювати в колективі, легко контактують з іншими, толерантно ставляться один до одного, взаємозбагачують один одного, радіють успіху однолітків. Завдяки малюнкам, які зображують діти, передаються їх емоції, проявляються гуманістичні цінності, всі думки та почуття. На уроках образотворчого мистецтва головним є не кінцевий результат роботи, а й сам процес, в якому дитина може проявити свою індивідуальність та неповторність [39].

Під нетрадиційними техніками образотворчого мистецтва ми маємо на увазі: малювання пальцями, долонями, природним матеріалом, використання штампів, підручного матеріалу (зім'ятий папір, пінопласт, зубні щітки, тканина, свічки тощо), плямографія, монотипія, техніка набризку, ниткографія [16].

Кириченко М. та Кириченко І. рекомендують створювати захопливу атмосферу уроків на уроках образотворчого мистецтва для учнів початкових класів за допомогою різноманітних типів нестандартних уроків [18].

Наприклад:

1. Уроки-сюрпризи, де діти неочікувано знаходять цікаві завдання або виконують веселі експерименти.
2. Уроки-свята передають атмосферу радості, де діти демонструють свої таланти та виступають перед однокласниками.
3. Уроки-конкурси спонукають дітей до активної участі та змагань, розвивають їхні здібності та навички.
4. Уроки-мандрівки у світ художника дозволяють дітям досліджувати та вивчати різні мистецькі напрямки та техніки.
5. Уроки-ярмарки створюють атмосферу торговельної події, де діти презентують свої роботи та обмінюються ними.
6. Уроки-виставки демонструють твори мистецтва, створені самими

дітьми, та спонукають до обговорення та аплодисментів.

7. Уроки-екскурсії до картинної галереї дозволяють дітям ознайомитися з творами великих митців та зануритися у світ мистецтва.

8. Уроки-розгадки таємниць знайомих картин спонукають дітей ставити цікаві питання та стимулюють аналітичне мислення дітей.

9. Уроки-відкриття дають можливість дітям самостійно відкривати нові знання та робити відкриття у мистецтві.

Важливо використовувати такі завдання на уроках образотворчого мистецтва, які приваблюють учнів нестандартним, захопливим змістом і спонукають до творчих роздумів, виходячи за межі планованого матеріалу. Це надихає дітей до власної творчості [18].

Ми пропонуємо ознайомитися з методичною моделлю формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва, використовуючи технологію розвитку творчих здібностей учня [23]. У таблиці 2.1 ми виклали змістові напрямки формування гуманістичних цінностей, духовно і морально розвиненої особисті, на які можуть покладатися педагоги на уроках образотворчого мистецтва. Таблиці розділені за віковими особливостями дітей та тематиками.

Таблиця 2.1

Змістові напрями формування гуманістичних цінностей та духовно і морально розвиненої особистості

Змістові напрямки формування гуманістичних цінностей та духовно і морально розвиненої особистості	
Дивовижний світ фантазії та творчості	Неповторний світ духовності
Організація групової діяльності	Урок – мандрівка
Розвиток критичного мислення	Урок – сюрприз
Проблемне навчання	Урок – виставка
Створення ситуацій успіху	Урок – розгадка
Творчі проекти	Урок – відкриття
Ігрова діяльність	Урок – свято
Організація саморозвитку	Урок – екскурсія
Рефлексія власної діяльності	

У таблиці 2.2 ми виклали приклади тематики курсу, тем уроків для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва для учнів першого класу.

Таблиця 2.2

Тематика курсу та теми уроків для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва для дітей першого класу

Тема уроку	Тематика курсу	Вербальний інструментарій
«Куди ведуть мистецькі стежинки?»	Відтворення простих форм лінією, плямою, в об'ємі	1.Запрошую вас помандрувати мистецькими стежинками. 2.Роздивіться візерунки на виробках, про що вони розповідають? 3.Намалюйте мистецьку стежинку.
«Метелик-чарівник»	Елементарні засоби komponування простих форм	1.Спробуйте відчутти як від картини віє холодом, як іде тепло від картини. 2.Чи впливають якимось кольори на ваше самовідчуття? 3.Спробуйте передати через намальованого вами метелика, який літає нашою країною, почуття радості або суму.
«Пригоди лінії та плями»	Зображення основних форм та їхніх частин у графіці та живописі	1.Зверніть увагу на те, як лініями можна передавати форми і характер тварин. 2.Проведіть лінію. 3.Пофантазуйте і доповніть її так, щоб утворити зображення казкової тварини.
«Дім, у якому я живу»	Цілісність форми в архітектурі та скульптурі	1.Пригадайте, які будинки ви бачите щодня на вашій вулиці. 2.Чим ці будинки відрізняються один від одного? 3.Чи прикрашені ці будинки? Якщо прикрашені, то як саме? 4.Намалюйте будинок, у якому ви живете.
«Секрети орнаменту»	Стилізування та орнаментальне	1.Сьогодні ми в гостях у народних майстрів

Продовження таблиці 2.2

	оздоблення форм у декоративно-ужитковому мистецтві	декоративно-ужиткового мистецтва.2.Знайдіть частини, з яких складені орнаменти. 3.Чи прикрашені речі, які у вас є, орнаментами? Пригадайте ці орнаменти. 4.Створіть закладку для книжки та прикрасьте її орнаментом.
--	--	--

У таблиці 2.3 ми виклали приклади тематики курсу, тем уроків для формування гуманістичних цінностей для учнів другого класу.

Таблиця 2.3

Тематика курсу та теми уроків для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва для дітей другого класу

Тема уроку	Тематика курсу	Вербальний інструментарій
«Живописне яблуко»	Мова графіки та живопису	1.Погляньте, які гарні яблука намалювали українські художники. 2.Доберіть кольори для малювання яблук. 3.Намалюйте з натури яблук, яке вам сподобалось більш за всіх.
«Лісовичок-чарівник»	Мова скульптури, архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва	1.Погляньте які різні фігури прикрашають вулиці міст нашої батьківщини. 2.Створіть скульптуру «Лісовичок-чарівник», використовуючи матеріали, які подарувала нам золотава осінь.
«Пригоди вітерця»	Композиційні прийоми у графіці та живописі	1.Завітаємо на умовну виставку картин про природу українських художників. 2.Хто може порушувати спокій природи? Це може бути невгамовний вітерець. 3.Придумайте казку про пригоди невгамовного вітерця

Продовження таблиці 2.3

		у лісі. 4.Намалюйте ілюстрацію до цієї казки.
«Фантастичний звіт»	Композиційні прийоми у скульптурі та декоративно-ужиткового мистецтві	1.За високими Карпатами та мальовничими долинами Поділля росте чарівний ліс. В цьому лісі є небаченої краси птахи та звірі. 2.Намалюйте фантастичного звіра, який в кожному оселю несе радість та спокій.

У таблиці 2.4 ми виклали приклади тематики курсу, тем уроків для формування гуманістичних цінностей для учнів другого класу.

Таблиця 2.4

Тематика курсу та теми уроків для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва для дітей третього класу

Тема уроку	Тематика курсу	Вербальний інструментарій
«Осінні враження»	У майстернях графіка та живописця	1.Зверніть увагу, як Микола Калашник передав на картині осінні враження кольоровими плямами. 2.Чи хотіли б ви зобразити осінь кольоровими плямами? 3.Пофантазуйте, добираючи кольори та відтінки, які краще передаватимуть настрої осені.
«Місто майбутнього»	У майстернях скульптора, архітектора та народних майстрів	1.Уявімо, що ви архітектори, які проєктують будинки. 2.Спроєктуймо наше місто в майбутньому. 3.Можливо, форми рослин та тварин підкажуть оригінальні рішення.
«Види портретів»	В гостях у художників - пейзажиста, анімаліста, портретиста, майстра натюрморту	1.розгляньте серію автопортретів Т. Шевченка. 2.Що можемо розказати про характер та цінності зображуваного?

Продовження таблиці 2.4

		3. Намалуйте автопортрет, передайте в ньому свої цінності та характер, свої захоплення.
«Світ казок в ілюстраціях»	Улюблені сюжети в мистецтві	Погляньте як намалювали тварин і людей на ілюстраціях Катерина Штанко та Іван Білібін. 2. Намалуйте ілюстрацію до української казки.
«Театральний костюм»	Художник і театр	1. Важливо, щоб костюм актора відповідав п'єсі, в якій він грає. 2. Художник-костюмер створює ескізи для костюмів. 3. Уявіть, що ви працюєте в театрі художником-костюмером і створіть ескізи до вистави української казки.

У таблиці 2.5 ми виклали приклади тематики курсу, тем уроків для формування гуманістичних цінностей для учнів четвертого класу.

Таблиця 2.5

Тематика курсу та теми уроків для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва для дітей четвертого класу

Тема уроку	Тематика курсу	Вербальний інструментарій
«Народна глиняна іграшка». Ліплення за мотивами творчості М. Приймаченко «Чудо-звірі».	Художній образ у графіці, живописі та скульптурі	1. Історія народної української іграшки починається з давніх-давен. 2. Примаченківські фантастичні звірі – це і пересторога, і заклик до дружби, до миру. 3. Створіть і ви свою іграшку, яка передаватиме одвічні цінності такі, як добро, гідність, любов до Батьківщини тощо.
«Зображення на площині казкових квітів Петриківки»	Художній образ у декоративно-ужитковому	1. Чи чули ви щось про Петриківку? 2. Розгляньте роботи майстрів.

Продовження таблиці 2.5

	мистецтві, архітектурі та дизайні	3. Назвіть основні елементи розпису, які переважають у роботах цих майстрів? 4. Створіть декоративну квітку за допомогою пензлика.
«Мама в інтер'єрі»	Образи природи, тварин, людей у мистецтві	1. Мама – це берегиня людського роду, початок всього. 2. Погляньте як зобразила образи матерів Тетяна Яблонська «У парку». 3. Намалюйте маму, спробуйте передати її добре серце у своїх роботах.
«Малювання композиції «Цвітуть сади у рідній Україні»	Образ рідного краю у мистецтві	1. Уявимо, що ми завітали на виставку картин про природу українських художників. 2. Які барви приносить із собою весна? 3. Пофантазуйте та доберіть кольори і їх відтінки, які краще передаватимуть настрої весни в Україні.

Ми пропонуємо використовувати різні методи для вивчення зразків національного мистецтва, як складової гуманістичних цінностей дітей початкової школи [42].

Один з таких методів – це естетичні бесіди, під час яких обговорюємо картини і їх значущість у нашому житті. Дієвим методом роботи з учнями молодшого шкільного віку є метод «Входження в картину», користуючись мотивами української природи Т. Шевченка. За допомогою цього методу ми надихаємо та стимулюємо учнів досліджувати і розуміти картини таким же чином, як це зробив живописець [42].

На уроках образотворчого мистецтва потрібно підвести учнів до того, щоб вони самі відчували емоції, атмосферу, думки, які створюють картини. Наприклад: разом з дітьми можемо проаналізувати картини, які зображують

ночі та ранки у горах – «Місячна ніч серед гір» та «Гора Кулаат». Важливо, супроводжувати аналіз творів мистецтва поясненнями вчителя про холод і свіжість повітря, які можна відчутти, дивлячись на ці роботи. Таким чином, ми намагаємося пережити ті самі відчуття, які відчував художник, і зрозуміти його творчий задум [42].

Під час бесід з дітьми також необхідно звертати увагу на стиль та техніку, що використовує художник, розмовляти з учнями про те, що таке «чисте й прозоре» повітря та «вологе» й «запилене» повітря, якого ефекту досягає художник. Використовуючи цей метод, ми допоможемо учням розуміти значення творів національного мистецтва, а також розвивати в них патріотичні відчуття, полікультурні цінності [42].

На уроках образотворчого мистецтва можемо використовувати народні загадки для формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Народні загадки – ефективний інструмент у навчанні школярів, оскільки вони мають повчальний та розвивальний характер і вже протягом багатьох років являють собою чудовий навчальний матеріал. Наприклад, можна запропонувати учням прослухати та відгадати загадку, продумати її оформлення, затвердити ескізи, виконати їх улюбленою технікою і подати на мініконкурс. Прекрасні роботи виставляються на шкільних виставках. Після цього дітям пропонується продовжити роботу зі збору та оформлення народних загадок для створення їх збірки. Такі заняття стимулюють зацікавленість дітей у роботі, оскільки вони відчувають свою потребу і користь у спільній справі [11].

Використання народних загадок у процесі навчання образотворчого мистецтва може мати значні переваги для формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку [11].

По-перше, загадки сприяють розвитку мислення та логічного мислення у дітей. Діти мають, виключно за допомогою слів, розгадати загадку шляхом аналізування інформації та пошуку правильної відповіді. Це допомагає їм розвивати креативність, увагу, спостережливість та аналітичні навички.

По-друге, народні загадки вчать дітей культурній спадщині та надають можливість зрозуміти народні обряди, традиції та фольклор. Вони вчать дітей мудрості, життєвим навичкам та цінностям, які діти можуть застосувати в реальному житті. Загадки можуть захопити дітей і стимулювати їх бажання дізнатися більше про свою культуру та історію.

По-третє, загадки можуть сприяти розвитку комунікативних навичок дітей. Вони можуть спілкуватися між собою, обговорювати та ділитися своїми думками, шукаючи відповідь на загадку. Це розвиває навички спілкування, вміння слухати та висловлювати свої думки шляхом обміну ідеями та прийняттям альтернативних поглядів.

Окрім того, народні загадки можуть навчити дітей брати участь у командній роботі. Вони можуть працювати разом у групах, об'єднувати свої знання та досвід, щоб разом знайти відповідь. Це розвиває вміння співпрацювати, знаходити компроміси та бути толерантними до думок інших людей [11].

Отже, використання народних загадок на уроках образотворчого мистецтва має великий потенціал для формування гуманістичних цінностей у дітей. Вони допомагають розвивати мислення, культурну свідомість, комунікативні навички та сприяють командній роботі.

Аналогічна робота проводиться із вивчення прислів'їв та приказок. Діти не тільки навчаються розуміти та пояснювати їх глибокий сенс, але й вміють обирати найточніше і чітко прислів'я або приказку, яка підходить до тієї чи іншої ситуації. Наприклад, на уроці з теми «Тиражна графіка» діти створюють серію листівок, ілюстрацій та плакатів з різноманітною тематикою, такою як «Пасха прийшла», «Івана Купала», «Хліб всьому голова» тощо. Використовуючи такі методи та форми роботи у дітей формується відчуття емоційна чуйність, проявляється любов до рідної землі, традицій, культури [34].

Аналізуючи теоретичну літературу та досвід практичної роботи з дітьми різних педагогів – дослідників, можемо сказати, що діти проявляють велике зацікавлення під час занять з декоративно - ужиткового мистецтва [11, 12, 42].

У цьому виді образотворчого мистецтва вони досліджують різні народні ремесла, вивчають історію їх виникнення та досліджують вироби народних майстрів, такі як гончарні вироби, вишивка, килими та орнамент. На уроках декоративно-ужиткового мистецтва діти мають можливість самостійно створювати цікаві вироби, використовуючи знання, передані попередніми поколіннями та додавати свої власні ідеї до розвитку народного мистецтва.

Ми повністю переконані, що результативність роботи прямо залежить від активності та творчих здібностей школярів, тому у своїй роботі ми зазначили, що дітям треба надавати можливість самостійно творчо діяти.

Особливу увагу при описі методологічних засад ми приділили питанню формування гуманістичних цінностей дітей початкових класів в процесі навчання образотворчого мистецтва. Патріотизм, любов до своєї культури та народної спадщини, повагу до інших культур ми розглядали як складову гуманістичних цінностей, що ми формуємо у дітей молодшого шкільного віку.

Вивчивши роботи відомих дослідників, а саме: В. Боженко [4], Т. Галич [7], О. Деркач [9], С. Коновець [20], Н. Миронової [30], І. Павленко [32], Т. Федоренко [39], Н. Чорної [41], Л. Шевченко [42], які займались питанням формування гуманістичних цінностей дітей молодшого шкільного віку та визначивши методологічні засади формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва можемо зробити наступні висновки [17]:

1. Освіта з використанням образотворчого мистецтва є ефективним засобом формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів. Завдяки використанню художніх образів діти можуть краще сприймати та усвідомлювати гуманістичні цінності, такі як людяність, толерантність, справедливість та інші.

2. Образотворче мистецтво допомагає розвивати емоційну сферу учнів. Через сприйняття мистецтва діти вчаться розуміти й виражати власні почуття та емоції, а також розвивати співчуття до інших людей.

3. Використання засобів образотворчого мистецтва підвищує самооцінку та самоповагу учнів. В процесі творчості діти часто отримують позитивні

оцінки і похвали за свої здібності та досягнення, що зміцнює їх впевненість у собі та власну цінність.

4. Образотворче мистецтво сприяє розвитку творчості і фантазії учнів. Вони навчаються мислити нестандартно, знаходити нетривіальні рішення, виражати свої думки та ідеї через власні творчі роботи.

5. Важливо, щоб викладання образотворчого мистецтва у початкових класах було проведено на високому професійному рівні. Педагоги повинні мати достатні знання та навички, щоб відповідно побудувати навчальний процес і надати дітям якісні знання і навички у цій галузі.

Такі висновки надають загальну характеристику методологічних засад формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва та підкреслюють їх важливість та користь для розвитку особистості дитини.

Образотворче мистецтво може стати ефективним засобом розвитку соціальних навичок у дітей. Воно допомагає навчити дітей працювати в команді, спілкуватися з різними людьми, розуміти і приймати різноманіття поглядів і характерів. Через творчість і створення мистецьких проєктів діти набувають навичок вирішення конфліктів, навчаються взаємодіяти зі своїми ровесниками та розвивати емпатію [20].

Крім того, образотворче мистецтво дозволяє дітям висловити свої почуття, емоції та думки через мистецькі твори. Вони мають можливість показати свій внутрішній світ, свою уяву та фантазію через кольори, форми, текстури та композицію. Це допомагає розкрити унікальну індивідуальність кожного учня та сприяє його самовираженню [27].

Також, образотворче мистецтво сприяє розвитку когнітивних навичок, таких як увага, спостережливість, критичне мислення та творче мислення. Діти навчаються аналізувати, оцінювати та інтерпретувати мистецькі твори, що розвиває їхню критичну думку та аналітичні здібності [39].

Отже, за допомогою образотворчого мистецтва ми можемо розвивати не тільки творчість у дітей, але й соціальні, емоційні, когнітивні навички та

властивості, які допоможуть їм стати грамотними та адаптованими до сучасного світу людьми.

Таким чином, можемо з упевненістю сказати, що засобами образотворчого мистецтва можемо розвивати в дітях вміння взаємодіяти в колективі, пристосовуватися до позитивних та негативних сторін характеру один одного, проявляти толерантність, терпимість, доброзичливість, бажання допомагати тим, хто цього потребує, а також: розкрити внутрішній світ дитини, його індивідуальність.

2.2. Педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

Гуманістичні цінності являють собою систему, основою якої є відношення до себе та до оточення, визначення своєї цінності у світі та цінності інших, бажання бути кращим, досягати поставлених задач, бути корисним для оточення, надавати допомогу потребуючим, прагнути до свободи, гідності особистості тощо. Педагога початкових класів можемо визначити як одного з основних провідників у формуванні гуманістичних цінностей у дитини [5].

Гуманістичні цінності включають такі поняття як повага до кожної людини, рівність та справедливість, толерантність, співпрацю, взаємодопомогу та уважне ставлення до потреб та бажань інших. Педагог початкових класів має важливу роль у розвитку цих цінностей у дітей [7].

Перш за все, педагог повинен виявляти повагу до кожної дитини, приймати її такою, якою вона є, і надавати особисту увагу кожному учневі. Це допомагає дитині відчувати свою власну цінність та важливість [11].

Друге, педагог має створювати атмосферу дружності та співпраці в класі, де кожен учень відчуває себе прийнятим і може вільно виразити свої думки та почуття. Це допомагає дітям розвивати навички спілкування, підтримувати

добрі стосунки з однокласниками та бути толерантними до різних думок і поглядів [11].

Третє, педагог повинен сприяти розвитку самостійності та відповідальності учнів. Це може бути досягнуто шляхом створення можливостей для дітей приймати рішення та взяти на себе відповідальність за свої дії. Педагог також може заохочувати учнів досягати своїх цілей та поставлених завдань, розвивати самодисципліну та самоконтроль [11].

Четверте, педагог має підтримувати та надавати допомогу учням, які цього потребують. Це може включати додаткову індивідуальну підтримку, спеціальні програми або психологічну підтримку [11].

П'яте, педагог має сприяти розвитку свободи та гідності особистості учнів. Це може означати надання можливостей для вибору, розвитку самовизначення та самореалізації, підтримку гідного ставлення до себе та інших [11].

Усі ці підходи до формування гуманістичних цінностей у дітей є ключовими для розвитку їх емоційної та соціальної компетентності, що допомагає їм бути моральними та відповідальними громадянами.

Педагог початкових класів відіграє важливу роль у формуванні гуманістичних цінностей у дитини. Він створює сприятливу та доброзичливу атмосферу у класі, де кожен учень відчуває себе важливим та відчуває повагу. Педагог сприяє розвитку у дітей почуття власної цінності, навчає їх визначати та відчувати свою роль у світі та цінності інших людей [7].

Педагог надає дітям відчуття гідності та свободи, навчає їх бути самостійними та відповідальними за свої вчинки. Вчитель початкових класів також прагне досягати поставлених задач та надавати допомогу учням у їх досягненні. Він великою мірою впливає на формування гуманістичних цінностей, розвиває в дітях такі якості, як толерантність, співпереживання, взаємодопомога та повага до інших. Педагог створює умови для взаємодії, співпраці та колективної роботи, що сприяє формуванню в учнів соціальних навичок та гуманістичних цінностей [8].

Отже, педагог початкових класів виступає як важливий фактор у формуванні гуманістичних цінностей у дитини, сприяючи її взаємодії з оточенням та розвитку її особистості.

Однією з педагогічних умов формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва є спілкування педагога з дітьми. Все спілкування має базуватись на наступних принципах [23]:

1. Принцип «Дитина – особистість». Насамперед вчитель має розуміти, що в будь-якому віці дитина є особистістю. Задача педагога – підтримувати дитину, звертати увагу на риси її характеру, її потреби та індивідуальні особливості.

2. Принцип «Дитина є талант». Педагог має засвоїти для себе та дати зрозуміти дитині і її оточенню, що дитина є талантом. Вчитель, через спілкування, доносить учням те, що в кожного є свій талант, допомагає знайти сильні сторони своєї особистості тощо.

3. Принцип «Вір у себе». Якщо дитина зазнає невдачі у якійсь справі, то вчитель має направити дитину до пошуку тієї діяльності, в якій дитина матиме успіх. Важливим у спілкуванні є підтримка, направлення дитини до думки, що невдачі не мають впливати на ставлення до себе та впевненість.

4. Принцип «За успіхом йде успіх». Якщо на кожному уроці образотворчого мистецтва педагог створюватиме «успіх» для кожної дитини, то дитина завжди намагатиметься до нього прагнути та в реальному житті. Така модель спілкування особливо важлива для дітей, які не відчують впевненість у собі та своїх діях. Таким чином, відчуючи хоч мінімальний успіх на уроці дитина почне більше поважати себе, свої вміння та прагнути до успіху.

5. Принцип «Всі діти – цінність». Вчитель має, хоч мінімально, але приділяти увагу та спілкуватися індивідуально з кожною дитиною. Завдяки такому методу спілкування кожна дитина розуміє, що вона однаково цінна, як і інші діти в колективі.

Пропонується підходити до уроків образотворчого мистецтва з розумінням, що кожна дитина має свій унікальний світогляд, досвід і творчий потенціал. Важливо створювати сприятливу атмосферу, в якій дитина відчуває себе вільною для вираження своїх думок, почуттів і ідей [23].

Педагоги повинні допомагати дитині розвивати свідоме розуміння своєї ролі в навчальному процесі та цінність власних думок і переживань. Це може бути досягнуто через такі методи [33]:

1. Групова робота та дискусії.
2. Проектна діяльність.
3. Індивідуальні проекти.

Уроки образотворчого мистецтва повинні стимулювати розвиток критичного мислення та емоційного інтелекту дитини. Важливо сприяти формуванню навичок спостереження, аналізу, творчого мислення і самовираження. Педагоги повинні пропонувати завдання, які ставлять перед дітьми виклик і спонукають їх до самостійності та творчості [5].

При викладанні образотворчого мистецтва, педагоги також повинні зосереджуватися на вихованні розуміння та поваги до різних культур, традицій і ідей. Це можна зробити шляхом дослідження робіт митців різних епох і країн, вивчення історії мистецтва та актуальних соціальних проблем. В цілому, для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва, сучасні педагоги мають активно включати дітей в навчальний процес, надавати їм можливість самовираження та розвитку творчих здібностей, а також сприяти розумінню і повазі до різноманітності культур та ідей [33].

Це означає, що уроки образотворчого мистецтва повинні бути організовані таким чином, щоб дитина мала можливість самостійно відкривати, досліджувати та творити. Вчитель повинен створити сприятливу атмосферу, де дитина відчуває себе впевнено й комфортно, де її індивідуальність, творчий потенціал і власні думки цінуються і враховуються [38].

Важливо, щоб дитина мала можливість висловити свої думки, відчуття та спостереження про твори мистецтва. Вона повинна мати можливість

обговорювати свої враження і почути думки інших дітей. Такий обмін думками сприяє розвитку її критичного мислення, емоційного сприйняття і вмінню співпрацювати з іншими [8].

Також важливо, щоб уроки образотворчого мистецтва стимулювали розвиток творчих навичок і виявлення індивідуального стилю дитини. Вона повинна мати можливість експериментувати з різними техніками, матеріалами і ідеями. Вчитель повинен підтримувати ініціативи дітей і надавати їм свободу виражати свої власні ідеї і почуття через мистецтво [16].

Активна участь дитини в навчальному процесі допоможе їй розвивати такі гуманістичні цінності, як толерантність, повага до інших, співпраця, самовираження та толерантність до різних культур і життєвих думок [8].

Таким чином, гуманістичне спрямування на уроках образотворчого мистецтва допомагає формувати в дитині цінності, які є необхідними для розвитку її як особистості.

Отже, ми вважаємо, що для формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва, сучасні педагоги мають дотримуватися думки, що дитина є безпосереднім учасником навчального процесу, а не просто засвоювати подати інформацію без зворотного зв'язку.

Аналізуючи теоретичну базу, даного питання у вигляді робіт наступних авторів: І. Вишневського [6], Т. Галич [7], Л. Драчук [11], О. Киричук [17], О. Красовської [23], ми визначили правила роботи вчителя на уроках образотворчого мистецтва:

1. Вчитель ніколи нікого не карає, а, за потреби, проводить аналізування вчинків дитини для попередження майбутніх негативних вчинків дитини.
2. Вчитель не має права порівнювати дітей один з одним в негативному сенсі.
3. Вчитель ніколи не обговорює проступки дитини в присутності інших дітей. Виховні бесіди мають бути суворого індивідуальними.
4. Вчитель ніколи не скаржиться батькам на дитину. Зрозуміло, що вчитель не має покривати негативні та недостойні вчинки дітей, його задача –

донести інформацію батькам так, щоб наголосити на неправильності самого вчинку, а не тому, що дитина погана.

5. Вчитель, в жодному разі, не має ображати дитину. Вчителю суворо заборонено ображати дитину за її негативні вчинки чи образливі слова. Кращий спосіб розв'язувати проблему – бесіда.

6. Вчитель має хвалити дитину від душі. Діти в початкових класах відчують нещирість з боку дорослих та однолітків у колективі. Тому, вкрай важливо, бути з дитиною чесною та щирою.

7. Для ефективної роботи в колективі педагог та діти мають довіряти один одному. Якщо в колективі панує атмосфера довіри, то в такому колективі набагато комфортніше працювати і досягати спільної поставленої мети.

8. Вчитель завжди має знаходити спільну мову з дітьми та вчити цьому дітей. У великих колективах, в яких, зазвичай, проходять уроки образотворчого мистецтва, іноді виникають конфліктні ситуації. Педагог має спонукати дітей до того, що кожна людина має право висловлювати свою думку, кожна людина є особливою, до кожного учасника колективу треба ставитися з розумінням та повагою [34].

Формування та розвиток у дітей молодшого шкільного віку гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва вирішують безліч завдань, крім основної, а саме: збагачують духовний світ дитини, наповнюють дитину художньо - естетичними цінностями, розвивають почуття прекрасного [8].

Після детального аналізу наукової літератури можемо висунути наступні засади для формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва: інноваційний підхід до організації уроків, системний підхід до формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва, готовність педагога до організації роботи з формування у дітей гуманістичних цінностей, організація позакласної роботи [25, 29, 32, 33].

Такі принципи є основою для ефективного формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку за допомогою образотворчого мистецтва [25]:

1. Перший принцип – інноваційний підхід до організації уроків – передбачає застосування сучасних методик, технологій та прийомів навчання, які забезпечують активну участь дітей у процесі навчання. Наприклад, використання ігрових елементів, проєктної діяльності, рольових ігор, дослідницьких завдань тощо. Це дозволить дітям самостійно творити, виражати свої почуття та емоції, розвивати творчі навички.

2. Другий принцип – системний підхід до формування гуманістичних цінностей – передбачає організацію навчального процесу таким чином, щоб усі його елементи сприяли формуванню гуманістичних цінностей. Це може охоплювати різноманітні педагогічні ситуації, які вимагають від дітей співпраці, взаєморозуміння, емпатії та поваги до оточення.

Також важливо вводити в уроки елементи взаємодії з дітьми різного віку та культурного середовища, що сприятиме розширенню їх світосприйняття та розвитку гуманістичних цінностей.

3. Третій принцип – готовність педагога до організації роботи з формування гуманістичних цінностей – передбачає активну роль педагога у процесі формування гуманістичних цінностей. Педагог повинен мати достатні знання, навички та вміння для організації такої роботи. Він має бути відкритим до співпраці з дітьми, враховувати їхні індивідуальні особливості та інтереси, створювати сприятливу атмосферу для формування гуманістичних цінностей.

4. Четвертий принцип – організація позакласної роботи – передбачає проведення додаткових занять, майстер-класів, екскурсій, конкурсів та інших заходів, що спрямовані на розвиток гуманістичних цінностей у дітей. Це дозволить розширити їхні знання та навички у мистецтві, сприятиме емоційно - естетичному розвитку та формуванню позитивного ставлення до себе та інших людей.

Таким чином, засади формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва включають інноваційний підхід до організації уроків, системний підхід до формування цінностей, готовність педагога до організації такої роботи та організацію позакласної роботи.

Під інноваційним підходом до організації уроків образотворчого мистецтва розуміємо наступне [29]:

1. Різні варіанти роботи з дітьми під час уроку.
2. Використання на уроках нетрадиційних технік малювання та інноваційних форм проведення уроку, наприклад: урок-виставка, відеоподорож, майстерня тощо.
3. Дотримання певної структури уроку: перша половина уроку направлена на формування гуманістичних цінностей через ознайомлення з творами мистецтва, його аналіз, добір схожих за змістом інших витворів мистецтва, а друга половина уроку – це практична робота учнів.
4. Використання на уроках інтерактивних методів та прийомів: збільшення колективної роботи, робота над спільними проектами, робота в парах зі зміною учасників, використання музичного супроводу, казкових та мультяшних образів.
5. Важливою умовою є планування педагогом проблемних завдань для більш ефективного застосування дітьми набутих знань в практичній діяльності, також для стимулювання дітей педагог має шукати нові способи вирішення проблемних ситуацій.
6. Використання на уроках образотворчого мистецтва інформаційно-комунікаційних технологій, педагогічних програмних засобів, самостійно розроблених презентацій, інших медіапродуктів.
7. Забезпечення середовища, що позитивно впливає на формування гуманістичних цінностей у дітей початкових класів: виставкові зони, інформаційні стенди, папки-пересувки тощо.

8. Створення на уроках атмосфери «занурення» у процес для кращої інтеграції учнів у процес образотворчої діяльності, що є мотивацією для саморозвитку та розвитку гуманістичних цінностей.

Для ефективного формування гуманістичних цінностей у молодших школярів під час навчання образотворчого мистецтва важливо використовувати системний підхід. Це дозволить вчителям початкових класів поетапно структурувати гуманістичний вплив на учнів і визначати завдання, що відповідають логіці та послідовності освоєння гуманістичних аспектів реальності та мистецтва. Ми можемо запропонувати наступні етапи цього процесу [32]:

1. Правильна організація видів діяльності дитини дасть змогу ефективно впливати на неї, ставити перед нею конкретні завдання для набуття певного досвіду, що дозволить правильно сформулювати погляди на гуманістичні цінності.

2. Тематика заходів має бути пов'язаною з гуманістично ціннісною організацією ігор, навчання, життєдіяльності, спілкуванням тощо.

3. Вся освітня робота має бути направленою на ознайомлення з різними видами мистецтва, культурними традиціями народів та чітке відстежування в цьому проявів гуманізму.

4. Під час вихованих заходів діти доєднуються до творчої діяльності, що пов'язана з гуманістичними цінностями дійсності та мистецтва.

5. Під час залучення учнів початкових класів до різних освітніх заходів треба спонукати дітей до розуміння та усвідомлення ролі гуманістичних цінностей у їх житті.

6. На освітніх заходах необхідне використання основних джерел гуманістичних цінностей, а саме: мистецтво, предмети побуту, природа тощо.

7. Робота з учнями має стимулювати використовувати гуманістичні цінності у своїй життєдіяльності (допомагати тим, хто цього потребує, гуманно ставитися до себе та своїх потреб, до навколишнього середовища).

8. У межах шкільних заходів, учні початкових класів мають ознайомлюватися з ціннісним змістом гуманістичних якостей.

9. Освітня робота має передбачити та розвивати вміння учнів практично використовувати набуті знання під час розв'язання проблемних питань.

10. Вся робота з учнями має бути послідовною, щоб поетапно сформувати гуманістичні цінності у дітей молодшого шкільного віку засобами образотворчої діяльності.

Також нами була розроблена система освітніх заходів для розвитку гуманістичних цінностей у дітей початкових класів, що викладена у Додатку Б та етапи їх формування через твори образотворчого мистецтва [33]:

1. Актуалізація гуманістичних цінностей та свідомості дітей початкових класів.

2. Ознайомлення дітей з необхідною інформацією, яка допоможе їм визначити та сформувати поняття гуманістичних цінностей.

3. Ознайомлення зі способами прояву гуманістичних цінностей через засоби образотворчого мистецтва.

4. Використання цих способів прояву у практичній діяльності.

Однією з важливих вимог щодо формування у дітей молодшого шкільного віку гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва є готовність педагога організувати таку роботу. Вивчивши наукову літературу можемо констатувати, що реальний стан готовності вчителів до організації роботи над даною проблемою є вище середнього. Вважаємо доцільним зазначити основні компоненти готовності педагога до роботи над проблемою формування гуманістичних цінностей учнів молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва: достатньо повні теоретичні знання, вміння застосувати ці знання на практиці, методичні вміння передати ці знання та навички дітям [26].

Останньою умовою для формування у дітей гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва ми визначили організацію позакласної роботи. Основними завданнями позакласної діяльності є закріплення та поглиблення набутих знань, умінь та навичок і вдале використання їх на практиці. Для ефективного засвоєння набутих знань важливо розробити

емоційно насичені заняття, метою яких є створення чіткої мотивації до набуття нових знань та застосування їх у повсякденному житті. Щоб робота дітей приносила більш продуктивні плоди, педагог має організувати роботу так, щоб діти відчували себе спокійно, впевнено, атмосфера має сприяти проявам дитячої думки, роздумам, креативній діяльності. Саме такий підхід відповідає вимогам сучасної освіти [16].

Мистецтво терапії, відоме як арттерапія, може бути використане для розвитку гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку. Арттерапія використовує мистецтво і креативну діяльність для виявлення і вираження емоцій, усвідомлення та стимулювання особистого росту. Основні гуманістичні цінності включають толерантність, взаємоповагу, соціальну справедливість, співчуття, відкритість до нового та розуміння інших.

Арттерапія може сприяти розвитку гуманістичних цінностей шляхом таких способів [13]:

1. Самовираження. Арттерапія дає можливість людям виражати свої почуття, думки та досвід через мистецтво. Це допомагає розкрити їх справжнє «я» і розвивати усвідомлення самого себе та власних цінностей.

2. Розуміння інших. Через співпрацю та спільну творчість у групових арттерапевтичних сеансах, люди навчаються сприймати та розуміти інших людей. Це сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги.

3. Емпатія. Арттерапія допомагає виявити емоційне та соціальне вміння співчувати іншим через виразність мистецького процесу. Люди навчаються розуміти та відчувати почуття інших, розвиваючи співчуття.

4. Експериментування з новим. Мистецтво може розширити можливості людини до експерименту та відкриття нових способів мислення та вираження. Арттерапія надає можливість розвивати відкритість до нового та тренуватися у творчому мисленні. З допомогою арттерапії, люди можуть збагатити свої гуманістичні цінності, зміцнити ментальне здоров'я і розвивати гармонію у своєму житті та взаємодії з іншими.

Найбільш ефективними заняття образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки будуть при дотриманні певних правил роботи [13]:

1. Педагог обирає форму проведення уроку. Для учнів початкової школи ідеальною формою є робота вчителя з усім класом, не поділяючи дітей на групи чи підгрупи. Таким чином діти зможуть допомагати один одному, розвивати вміння працювати разом на один спільний результат, проявляти терпимість та підтримку один до одного у спільній роботі.

2. Уроки образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки краще проводити у своєму класі, де діти вже адаптувалися та можуть почувати себе спокійно, комфортно та впевнено.

3. Тривалість уроку – стандартна, до якої звикли учні початкової школи. Важливо чітко дотримуватись таймінгу уроку, не перевантажувати дітей.

4. Якщо метою уроку є також і формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва, то обов'язково треба дотримуватись системи та послідовності.

Варто зазначити, що уроки образотворчого мистецтва з елементами арт-педагогіки відрізняються від стандартних уроків образотворчого мистецтва. На уроках з використанням артпедагогіки важливо давати дітям можливість самостійно обирати матеріал, з яким дитина буде працювати на уроці. Вчитель має не обмежувати бажання дитини використовувати різноманіття матеріалів, не важливо чим буде працювати дитина: олівцями чи фломастерами, аквареллю чи гуашшю, не важливо якого розміру пензлик візьме, не важливо обере дитина кольоровий папір чи картон [13].

На початку уроку вчитель має пояснити мету спільної роботи. Зазвичай, для такої роботи дітям не треба мати якихось специфічних навичок. Педагог має наголосити на тому, що ця робота не спрямована на створення творів високого мистецтва, а спрямована на інше. Під час проведення уроків образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки варто розуміти, що не кожна дитина здатна одразу включитися в процес роботи, кожен учень має свій власний, комфортний для нього, темп роботи. Якщо дитина не проявила

бажання одразу приступати до образотворчої діяльності або не має бажання виконувати якесь завдання, то не треба наполягати. Кожен учень проходить певний період адаптації, перш ніж почне сприймати такі нетрадиційні форми роботи [13].

Якщо протягом тривалого часу систематично використовувати артпедагогіку на уроках образотворчого мистецтва, то діти почнуть себе більш комфортно почуватися на таких уроках, у них виникне почуття захищеності та комфорту, в голові почнуть виникати потрібні «образи». Це можуть бути як позитивні, так і негативні прояви. В такі моменти педагогу варто наголосити на тому, що такі прояви є нормальними для людини у будь-якому віці, головне – спиратися у житті на такі гуманістичні цінності, як добропорядність, гідність, вірність, взаємоповагу, толерантність, бажання ставати кращими [13].

Протягом всієї роботи вчитель має бути поряд з учнями, але не заважати та не допомагати їм в роботі. Педагог має бути готовим до того, що дитина почне негативно реагувати на таку діяльність на певному етапі роботи. Під час таких ситуацій варто підвести дитину до думки, що необхідно дотримуватись балансу в проявах негативу та позитиву.

Проведення уроків образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки має свою структуру, яку необхідно чітко витримувати [13]:

1. Від 10% до 25% уроку – вступна частина. В цій частині уроку діти молодшого шкільного віку готуються до виконання завдань, налаштовуються на роботу, а педагог створює умови для довірливої атмосфери – пояснює мету та правила роботи, цікавиться побажаннями учнів, наголошує на необхідності проявляти взаємоповагу, терпимість, доброзичливість один до одного. Протягом роботи на вступній частині уроку можна використовувати такі способи підготовки до основної образотворчої діяльності, як «Карлочки» або «Мандала». Всі ці способи мають використовуватись згідно з віковими особливостями дітей.

2. Від 30% до 40% уроку – безпосередня образотворча діяльність учнів. Під час етапу образотворчої діяльності вчитель оголошує тему роботи та

прийоми, які будуть використовуватися на уроці. Такі уроки передбачають вибір теми учнями, а відповідно і можливість зміни теми, яка була запланована педагогом. Далі йде безпосередньо образотворча діяльність. Протягом образотворчої діяльності діти мають працювати самостійно, не розмовляючи. У своїй роботі діти намагаються розкрити тему засобами образотворчого мистецтва. Вчитель має слідкувати за тим, щоб учні утримались від оціночних суджень робіт інших дітей та не давати своїх оцінок. Оцінка діяльності під час роботи відволікатиме учнів та впливатиме на остаточний результат роботи. Учень повинен самостійно завершити свій творчий процес та дійти до запланованого кінцевого результату.

На етапі образотворчої діяльності доречно використовувати музичний супровід. Раніше ми зазначали, що музикотерапія є ефективним нетрадиційним методом під час формування у молодших школярів гуманістичних цінностей [13].

3. Від 35% до 40% уроку – обговорення та розв'язання проблемних питань. На завершальному етапі образотворчої діяльності учні діляться своїми думками, результатами, досягненнями. Діти мають не тільки показати свої малюнки, а й розказати про почуття та емоції, які виникали під час роботи, про гуманістичні цінності, яких вони дотримувались на уроці. Важливо, щоб висловитись могла кожна дитина. За бажанням дітей можна обрати одну чи дві роботи та детально їх розібрати. Основною умовою такого розбору є опис почуттів, вражень та асоціацій, але не оцінка роботи, забороняється дітям ставити запитання автору роботи та пропонувати свої корективи до роботи.

Уроки образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки будуються за наступними принципами [13]:

1. Принцип «Співпраця учасників». Дотримуючись цього принципу зрозуміло, що всі учасники процесу на певних етапах мають співпрацювати один з одним, при цьому, педагог виступає в ролі помічника, а не наставника. На таких уроках дитина отримує весь необхідний обсяг теоретичних та практичних навичок, проявлять свої творчі та гуманістичні здібності.

2. Принцип «Новизна на уроці». Новизна розуміється, як використання певних умов та прийомів на уроках, а саме: вибір теми уроку учнями, а не педагогом, гнучкість у підборі змісту уроків, самостійний вибір учнями способу виконання завдання та матеріалів для роботи.

3. Принцип «Педагогічний оптимізм». Учитель ставиться до дітей, як до найвищої цінності в системі освіти. На уроках педагог завжди взаємодіє з учнями на основі своїх гуманістичних цінностей та стимулює дітей проявляти свої набуті гуманістичні цінності у взаємодії зі всіма учасниками навчального процесу, демонструє рівність всіх на уроках, підбадьорює дитину, показує свою віру в її можливості, створює позитивний настрій для роботи.

Дивлячись на вікові та індивідуальні особливості учнів молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва з елементами артпедагогіки вчитель має дотримуватись наступного [13]:

1. Безумовно приймати кожну дитину з її позитивними та негативними проявами, особливостями характеру тощо.

2. Сформувати та розвивати вміння у дитини розрізняти оцінки інших людей своєї діяльності або своїх вчинків, не переносити критику своєї діяльності безпосередньо на свою особистість.

3. Спілкуватися з дітьми, дотримуючись засад партнерства, враховувати інтереси, бажання, переживання учнів тощо.

4. Розуміти, що конфіденційність – основа партнерських взаємовідносин з дитиною. Педагогам суворо забороняється обговорювати учнів та їх діяльності з іншими педагогами, знайомими, навіть, з батьками.

Підсумовуючи все вищезазначене щодо використання елементів артпедагогіки на уроках образотворчого мистецтва, можемо стверджувати, що все це сприяє формуванню гуманістичних цінностей шляхом прояву взаємоповаги педагога до дітей, розвитку в дітей бажання спілкуватися та взаємодіяти в колективі, виховання духовності та морально-етичних почуттів, розуміння бажань та особливостей іншої людини, створення сприятливих умов для прояву творчих здібностей учнів та їх індивідуального потенціалу [13].

Вважаємо за потрібне, навести приклади використання елементів артпедагогіки на уроках образотворчого мистецтва для формування гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку [14]:

1. Малювання портретів різних людей з різних культур, щоб діти вивчали та поважали культурну різноманітність.

2. Створення колективного проєкту, де кожна дитина прикрасить частину цілого, щоб навчити дітей співпрацювати та розуміти важливість кожного внеску.

3. Організація виставки малюнків з позитивними повідомленнями та лозунгами про мир, доброту та толерантність.

4. Проведення вебінарів та майстер-класів з деталізованої розповіді про життя та внески видатних гуманістів, наприклад, В. Сухомлинського.

5. Організація групових проєктів, де діти спільно створюють скульптури або інсталяції з природних матеріалів, щоб навчити їх поважати природу та екологію.

6. Запрошення художника-ілюстратора для проведення уроків з малювання та створення малюнків про гуманістичні цінності, які потім можна розмістити в школі.

7. Розвиток театральних навичок через організацію мінівистав або постановку коротких п'єс, які відображатимуть гуманістичні цінності.

8. Проведення групових дискусій на тему гуманістичних цінностей, використовуючи мистецтво як місток для виразу своїх думок і почуттів.

9. Організація екскурсії до музею чи галереї мистецтва, де діти зможуть побачити та обговорити роботи, які спонукають до роздумів про гуманістичні цінності.

10. Створення музичних композицій або пісень з текстами, які підкреслюють гуманістичні цінності та пропагують толерантність та рівність.

Аналізуючи науково-педагогічну літературу з нашої проблемної теми констатуємо, що ефективною є гурткова робота з використанням різних технік образотворчого мистецтва. Такі заняття вчать дітей проявляти свої

гуманістичні цінності через зображення мистецьких творів та у реальному житті, розвивають творчі здібності, художній смак, творчу уяву, розширюють уявлення про нетрадиційні техніки малювання, вчать працювати в колективі, проявляти один до одного повагу, доброзичливість, турботу, взаємодопомогу [21, 36, 41].

Підсумовуючи все вищесказане про педагогічні засади формування гуманістичних цінностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, можемо зробити висновки, що створення сприятливого психологічного клімату на уроці. Для формування гуманістичних цінностей, важливо створити атмосферу толерантності, поваги, співпраці та взаєморозуміння на уроці. Вчителю варто дотримуватися таких принципів як довіра, відкритість, емоційна підтримка учнів.

Таким чином, педагогічні умови формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва базуються на створенні сприятливого психологічного клімату, застосуванні інтерактивних методів навчання, інтеграції з іншими предметами, формуванні ціннісного ставлення до мистецтва та розвитку рефлексії учнів.

2.3. Методичні рекомендації з формування гуманістичних цінностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

У сучасній системі освіти обов'язковим є використання інформаційно-комунікативних технологій та інтеграції їх у традиційні підходи до навчання. Для формування у дітей молодшого шкільного віку гуманістичних цінностей вдало можна поєднувати комп'ютерні технології на уроках образотворчого мистецтва [40].

Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках образотворчого мистецтва дає можливість спонукати учнів до колективної роботи, пошукової діяльності під час вивчення народної творчості. Такі методи

роботи зараз є необхідністю, адже дитина майже з народження знайома з комп'ютером [26]. Можемо із впевненістю сказати, що сучасні інформаційно-комунікативні технології відкривають нові можливості в системі освіти і є ефективним багатофункціональним засобом [38].

Застосування інформаційно-комунікативних технологій на уроках образотворчого мистецтва сприяє активній участі учнів у колективній роботі та пошуковій діяльності. Це дає можливість ефективно вивчати народну творчість та залучати учнів до творчого процесу [26].

Зважаючи на те, що сучасні діти майже з народження є знайомі з комп'ютерами та іншими технологіями, використання цих засобів на уроках образотворчого мистецтва є необхідним. Вони мотивують учнів до навчання та створюють комфортні умови для їх розвитку.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології відкривають нові можливості для системи освіти. Вони є багатофункціональними засобами, що сприяють розвитку особистості учня, удосконаленню його комунікативних та творчих навичок. Завдяки інтерактивним завданням та взаємодії з технологіями, учні можуть ефективно спілкуватися, обмінюватися думками та результатами своєї творчої діяльності [28].

Такі методи роботи на уроках образотворчого мистецтва стимулюють учнів до самостійності й ініціативи, а також сприяють розвитку їх критичного мислення і творчого потенціалу. Вони дають можливість кожному учневі висловити свої ідеї та погляди, сприяють формуванню уявлень та емоційного сприйняття мистецтва [28].

Отже, використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках образотворчого мистецтва є необхідним і дозволяє досягти якісного навчання, розвитку творчого потенціалу та соціальних компетенцій учнів.

У сучасній системі освіти педагоги мають можливість використовувати вже готові педагогічні програми. Завдяки цьому вчитель може посилити інтерес учнів на уроках образотворчого мистецтва, залучити їх до виконання практичних завдань. Інформаційно-комунікативні технології дають можливість

педагогу початкових класів краще візуалізувати наочний матеріал, скоротити час для пошуку методичної літератури [34].

Використання готових педагогічних програм дозволяє педагогу образотворчого мистецтва ефективніше планувати уроки, враховуючи навчальні цілі, зміст програми та потреби учнів. Використовуючи ці програми, вчитель може вивчити основи педагогічного процесу, а також отримати готовий матеріал для проведення уроків, який можна адаптувати до власних потреб [10].

Одним з найважливіших аспектів використання готових педагогічних програм є залучення учнів до активної участі в навчальному процесі. Інтерактивні методи та практичні завдання, які містяться в програмах, сприяють розвитку творчих здібностей та самостійності школярів. Використання цих програм може створити цікаву та захопливу атмосферу на уроках, що допоможе зберегти інтерес учнів до предмета [10].

Інформаційно-комунікативні технології також відіграють важливу роль у сучасній системі освіти. Використовуючи комп'ютерні програми, проєктори, інтерактивні дошки тощо, педагог може наочно та доступно представити матеріал учням, що допомагає їм краще його усвідомити. Завдяки цим технологіям педагогу не потрібно витратити час на пошук методичної літератури, оскільки необхідні матеріали можна знайти в електронних джерелах або створити самостійно [22].

Загалом, використання готових педагогічних програм та інформаційно-комунікативних технологій дає педагогам змогу зробити навчальний процес більш цікавим та ефективним, залучити учнів до активної участі та розкрити їхні творчі здібності.

Одним з ефективних засобів підготовки до уроків є «Конструктор уроків». Ця програма дає можливість створити урок, використовуючи потрібну для цього інформацію. Проаналізувавши методи роботи цієї програми можемо сказати, що для створення уроку ця програма використовує тематичні малюнки, анімації, відео, текстові замітки, зразки виконання завдань, пояснення,

звуковий супровід, правила роботи з матеріалом, підсумкові запитання. Складений мультимедійний урок має задану кількість структурних елементів, зображень, відео, які об'єднані певною ознакою [38].

З ефективністю педагоги можуть використовувати і відео фрагменти, а саме: навчальні відео, анімаційні елементи відео, щоб підсилити навчальний ефект та представити імітаційну модель результатів у реальному часі. Використовувані фрагменти відео мають бути короткими та змістовними. Педагогу важливо звернути увагу на зворотний зв'язок – ставити питання за змістом відео, спонукати учнів до діалогу, коментувати відео. За бажанням вчителя, звуковий супровід відео можна замінити на живе мовлення. Також варто звернути увагу на відповідність відео віковим особливостям дитини, їх життєвому досвіду, змісту уроку [38].

Використання відео фрагментів може зробити навчання більш цікавим і доступним для учнів. Навчальні відео можуть візуалізувати складні концепти, допомагати учням краще зрозуміти матеріал. Анімаційні елементи можуть зобразити процеси, які не можна побачити в реальному житті, та допомогти учням засвоїти концепції відтворенням реальної ситуації [39].

Для того, щоб використання відео фрагментів було ефективним, важливо обрати короткі та змістовні відео, які чітко відображають основні поняття. Такі відео не повинні бути довгими, оскільки учням може стати нецікаво слухати одну і ту саму інформацію протягом тривалого часу [38].

Під час перегляду відео, педагог повинен заохочувати учнів до активної участі, ставити питання за змістом відео та спонукати до діалогу. Це допоможе учням краще засвоїти матеріал, а також розвивати критичне мислення та навички аргументації [40].

Звуковий супровід відео можна замінити на живе мовлення вчителя, якщо це відповідає стилістиці уроку. Це дасть можливість підкреслити основні моменти та надати додаткові пояснення. Необхідно також враховувати вікові особливості учнів та їхній життєвий досвід. Відео повинні бути адаптованими до рівня розуміння дитини та відповідати змісту уроку. Не варто

використовувати складні або непристойні відео, які можуть бути незрозумілими або неприйнятними для учнів [25].

Узагалі, використання відео фрагментів є одним зі способів розвивати високі комунікативні здібності учнів та підвищувати їхню активність під час навчання. Це може бути корисним доповненням до традиційних методів навчання та зробити уроки більш змістовними та захопливими [318].

Щоб створити у дітей цілісну картину світу, сприяти їх всебічному розвитку, корисним буде використання інтегрованих уроків з інших дисциплін. Все це дає змогу учням розширювати знання, підвищує інтерес до самоосвіти, дає можливість разом з однокласниками шукати потрібну інформацію для підготовки до уроків, а отже формує нові гуманістичні цінності [23].

Інтегровані уроки з інших дисциплін, такі як мистецтво, музика, фізкультура, література, можуть допомогти створити у дітей цілісну картину світу. Наприклад, музичні уроки можуть доповнювати матеріал з історії, літератури та культурології, дозволяючи учням отримати не тільки знання про музику, але й про історичні та культурні контексти у яких вона виникла [29].

Також, інтегровані уроки з фізкультури та біології можуть допомогти учням зрозуміти важливість фізичної активності для здоров'я. Це дає змогу підвищити інтерес до занять спортом і природничих наук [28].

Літературні уроки можуть поєднувати матеріали з різних дисциплін, наприклад, історії, соціології та психології. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів [23].

Використання інтегрованих уроків дає змогу учням розуміти зв'язки між різними галузями науки, що надає їм більш глибокі можливості для розуміння світу навколо. Крім того, це допомагає учням зберегти більше інформації, оскільки вона пов'язана з їхніми особистими інтересами та досвідом [24].

Такий підхід також сприяє самоосвіті учня. Використання інтерактивних методів навчання, спрямованих на активну участь учнів у процесі навчання, стимулює їх до самостійного пошуку знань. Учні навчаються шукати необхідну інформацію, аналізувати її, висловлювати свої думки та робити висновки [32].

Навчання через взаємодію з однокласниками також є важливим аспектом інтегрованих уроків. Учень може спілкуватися та співпрацювати з іншими учнями, обмінюватися ідеями та допомагати одне одному. Це сприяє формуванню комунікативних та соціальних навичок, а також розвиває вміння працювати в команді та, за потреби, надавати допомогу тим, хто цього потребує [32].

Все це сприяє формуванню нових гуманістичних цінностей учнів. Вони вчать бачити світ у всій його різноманітності, розуміють важливість усіх галузей науки для розвитку суспільства та кожної людини окремо. Такий підхід сприяє формуванню толерантності, розумінню та повазі до інших культур і поглядів [39].

Отже, використання інтегрованих уроків з інших дисциплін має багато позитивних наслідків. Вони допомагають учням створити цілісну картину світу, розвиватися в різних напрямках, підвищують інтерес до самоосвіти та формують нові гуманістичні цінності.

На уроках образотворчого мистецтва педагоги також можуть використовувати презентації. За допомогою презентації вчитель має змогу самостійно добирати та компоновати матеріал, орієнтуючись на тему та мету уроку і бажаний навчальний ефект. Ця мультимедійна форма дозволяє подати матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою інформацією в алгоритмічному порядку. Ефективно використовувати мультимедійну презентацію під час вивчення нового матеріалу, де презентація чудово його ілюструватиме, а при закріпленні вже вивченої теми – з метою розширення знань дітей із заданої теми, а також для перевірки знань (презентацію використовуємо як варіант тестових завдань, для виконання ескізу, для розробки остаточного варіанту роботи тощо).

На уроках образотворчого мистецтва, для розвантаження учнів, можна використовувати відео-вставки-презентації. Мультимедіа програми, які ми для цього використовуємо, дають можливість втручатись у хід дій. Ця функція додатково привертає увагу учнів до уроку, стимулює їх пізнавальну активність.

Тривалість відеовставок сягає від кількох хвилин до повного уроку [6].

При розробці презентації для уроку важливо дотримуватись етапів її розробки [9]:

1. Перший етап – підбір необхідного теоретичного матеріалу.
2. Другий етап – складання плану презентації.
3. Третій – визначення дизайну.
4. Четвертий – викладення теоретичної інформації та медіафайлів.
5. П'ятий – перевірка готової презентації.

Створення презентації також вимагає дотримання певних правил:

1. Найважливіша інформація завжди розміщується зверху для кращого сприймання учнями.
2. Дотримуватися правила «Одна думка – один слайд».
3. Інформація викладається простими, доступними, короткими реченнями.
4. На одному слайді не розміщати понад 8 рядків, бо інформацію буде складно сприймати.
5. Загальна кількість слайдів – не більше п'ятдесяти.
6. Ілюстрації, відео, звуковий супровід має відповідати теоретичній інформації.
7. Зображення мають бути чіткі, якісні.

Варто звертати увагу на психологічні особливості дітей початкової школи сприймання презентацій:

1. Найкраще поєднання кольорів на слайдах для дітей – чорний текст на білому фоні, білий текст на темно - синьому фоні, жовтий текст на синьому фоні (найгірше поєднання кольорів – зелений з червоним).
2. Найкраща для запам'ятовування – інформація, що написана червоним, жовтим або помаранчевим кольором.
3. Ефект заспокоєння мають фіолетовий, синій та його відтінки, зелений колір.
4. Колірна гамма всієї презентації має бути однаковою.

5. Анімаційні об'єкти більше відволікають дітей, ніж сталі.
6. Кількість різновидів шрифту – не більше чотирьох на всю презентацію.

Головне у використанні інформаційно-комунікативних технологій на уроках образотворчого мистецтва не забувати, що це, все ж таки, урок і не відходити від запланованого змісту проведення, чітко виконувати поставлені задачі та дотримуватися мети [23].

Інформаційно-комунікативні технології обов'язково треба поєднувати з традиційними методами. При використанні традиційних та нетрадиційних технік проведення уроку обов'язково треба дотримуватися принципів дидактичності, системності, доступності, наукового та диференційованого підходу [23].

Також, використання інформаційно-комунікативних технологій дозволяє створювати більш інтерактивне навчання, заохочує активну участь учнів, сприяє розвитку їх творчого мислення та критичного мислення. Учні з задоволенням використовують комп'ютери, планшети, проектори та інші технічні засоби під час уроків, що сприяє залученню їх у навчальний процес [23].

Зрозуміло, що володіння комп'ютером і складання детального плану уроку вимагають певних знань та навичок вчителя. Однак, інструктаж, підготовка до уроку та постійне професійне самовдосконалення можуть допомогти вчителю справитись з цими вимогами [23].

Використання інформаційно-комунікативних технологій урізноманітнює урок, робить його цікавішим та більш ефективним. Вчителі повинні бути готовими до впровадження цих технологій у свою роботу та постійно підтримувати свої навички та знання у цій галузі [23].

Отже, можемо підсумувати, що для використання на уроках образотворчого мистецтва засобів інформаційно-комунікативних технологій учитель має впевнено володіти комп'ютером та дотримуватись плану уроку. Інформаційно-комунікативних технологій та нетрадиційні засоби навчання

можуть ефективно урізноманітнити урок, подання навчальної інформації та додатково спонукати учнів до роботи. Практично доведено, що вчитель може зекономити до 30% часу уроку, використовуючи мультимедійні засоби навчання, що дозволить збільшити кількість поданої навчальної інформації дітям.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеної роботи можемо зробити наступні висновки:

Аналіз теоретичної літератури з проблеми формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва показав, що, попри великого інтересу педагогів, мислителів, науковців до цього питання, маємо недостатньо інформації щодо цієї теми.

1. Вивчивши теоретичне підґрунтя з проблеми формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва можемо запевнити, що досі існує значний інтерес сучасних педагогів, мислителів та науковців до цього питання. Проте, не зважаючи на цей інтерес, інформація щодо даної теми є недостатньою.

В літературі звертають увагу на важливість використання образотворчого мистецтва у процесі навчання в початкових класах з метою формування гуманістичних цінностей учнів. Дослідження зазначають, що образотворче мистецтво допомагає дітям розвивати емоційну сферу, виховувати толерантність та співпрацю, розвивати почуття любові, добра, краси та справедливості.

Проте, не досить розроблена методика використання образотворчого мистецтва для формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів. Відсутні конкретні рекомендації щодо викладання предмета та проведення практичних занять з використанням мистецтва в контексті гуманістичного виховання.

Також, в літературі відсутні систематизовані дані про вплив образотворчого мистецтва на формування гуманістичних цінностей учнів. Немає достатньої інформації про те, які конкретно аспекти мистецтва мають найбільший вплив на формування гуманістичних цінностей та які методи роботи з учнями є найефективнішими.

Отже, можна зробити висновок, що існує потреба у подальших дослідженнях та розробці методичних рекомендацій щодо використання

образотворчого мистецтва для формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів.

2. Теоретично нами були обґрунтовані поняття «гуманістичні цінності», що визначаються як набір основних понять, переконань і принципів, які сприяють розвитку гідних та гуманних стосунків між людьми, а також розвитку самої людської особистості; та «образотворче мистецтво», яке визначається як вид мистецтва, який ґрунтується на відображенні дійсності в художніх образах на площині (живопис, графіка) або у просторі (скульптура), які наочно створюють реальну картину природи, життя людини, або є наслідком людської фантазії

Ми розглядали гуманістичні цінності в особистісному та в надособистісному плані, тобто, як явище людської особистості та, як явище соціальне та культурне. На основі проаналізованої літератури схарактеризували особистий аспект гуманістичних цінностей учнів молодшого шкільного віку, який спрямований на вищі людські цінності. Нами було визначено, що засобами образотворчого мистецтва у дітей формуються такі гуманістичні цінності, як доброзичливість, мораль, толерантність, взаємоповага, повага до інших народів та їх традицій тощо.

3. Нами були науково обґрунтовані методологічні та педагогічні засади формування гуманістичних цінностей засобами образотворчого мистецтва. До педагогічних умов відносимо інноваційний підхід до організації уроків, системний підхід до формування гуманістичних цінностей на уроках образотворчого мистецтва, готовність педагога до організації роботи з формування у дітей гуманістичних цінностей, організація позакласної роботи, до методологічних – особистісно орієнтовані, колективні, ігрові, інтерактивні, творчо стимулювальні, емоційнорегулюючі, проблемно-моделювальні, перцептивно-аксіологічні (вербальні та невербальні варіанти), електронно-інформативні, поліекранні.

4. Проаналізувавши теоретичну частину проблеми нами були розроблені методичні рекомендації щодо формування гуманістичних цінностей засобами

образотворчого мистецтва. Особливу увагу, ми рекомендували звернути на використання інформаційно-комунікативних та нетрадиційних засобів на уроках образотворчого мистецтва, що дасть змогу краще візуалізувати інформаційну частину уроку, урізноманітнить подачу матеріалу, спонукатиме дітей до роботи, збільшить пізнавальну активність дітей на уроці.

Результати дослідження показали, що використання образотворчого мистецтва в початкових класах сприяє формуванню гуманістичних цінностей учнів. Як показують дослідження, учні, які брали участь у таких заняттях, проявляли вищий рівень толерантності, співпереживання та почуття шанобливості до інших. Крім того, учні стали більш творчими та самостійними, оскільки в процесі образотворчого мистецтва вони вчилися виражати свої емоції та думки через малюнок.

Це дослідження підтверджує важливість включення образотворчого мистецтва в навчальний процес, особливо у початкових класах. Спілкування з мистецтвом допомагає учням розвивати емоційну інтелігенцію, навички спілкування та емпатії, а також допомагає їм виражати себе і свої думки в творчий спосіб.

Крім того, результати досліджень багатьох педагогів-гуманістів показують, що навчання образотворчого мистецтва має значний вплив на всіх учнів молодшого шкільного віку. Включення образотворчого мистецтва в навчальний процес допомагає у розвитку гуманістичних цінностей, які є важливою частиною гармонійного та успішного життя. Особливо в сучасному світі, де толерантність, співпереживання та шанобливість до інших людей стають все більш важливими, як складові успіху у міжнародних відносинах та культурному розмаїтті.

5. Можемо стверджувати, що додаткові заняття або проєктні роботи в галузі образотворчого мистецтва можуть допомогти учням розвивати свою творчість, емоційну інтелігенцію та гуманістичні цінності. Також варто надати можливість дітям самостійно вибирати теми малюнків та експериментувати з різними техніками та матеріалами, що посилить їхню самостійність і творчість.

Зазначаємо, що потрібно звернути увагу на підтримку вчителів, які викладають образотворче мистецтво у початкових класах. Це може включати уроки для підвищення кваліфікації, надання необхідних ресурсів та матеріалів для викладання і навчання, а також підтримку та співпрацю з батьками та керівництвом школи.

Усе це може сприяти покращенню процесу навчання та розвитку учнів і підготувати їх для життя в багатокультурному і змінному світі.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання образотворчого мистецтва в початкових класах є ефективним засобом формування гуманістичних цінностей учнів. Розроблені методики та прийоми дають можливість вчителям адаптувати їх до потреб та особливостей своїх учнів. Такий підхід до виховання сприяє розвитку толерантності, співпереживання та почуття шанобливості учнів, що є важливими компонентами їх морального та етичного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя / пер. з рос. Хмельницький: Подільський культурно просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. 170 с.
2. Бех І.Д. Формувати у дитини почуття цінності іншої людини. *Педагогіка толерантності*. Київ, 2001. № 2. С. 16-23.
3. Боженко В. М. Образотворче мистецтво як засіб формування гуманістичних цінностей особистості старшокласника. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2019. № 2. С 6-9.
4. Боришевський М. Й. Гуманізм педагогічної системи В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2017. № 10-11. С. 4-6.
5. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. Київ: Знання, 2018. 566 с.
6. Галич Т. А. Застосування образотворчого мистецтва для формування гуманістичних цінностей учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12: Психолого-педагогічні науки. Львів, 2019. №74. С. 33-38.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
8. Дічек Н. П. Своєрідність концепції виховання громадянина за спадщиною В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 14-21.
9. Донченко О. В., Котенко О. О. Творчий підхід в організації естетичного виховання дітей дошкільного віку в історії зарубіжної педагогічної думки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16: *Творча особистість учителя*. Київ, 2011. Вип. 14. С. 98-101.
10. Гуманізація – найкоротший шлях до особистості : матеріали II Всеукр. наук.-практ. майстерні (м. Кременчук, 25 вересня 2020 р.) / ред.-упоряд.: О. В. Діброва, С. І. Барда. Кременчук : Методичний кабінет, 2020. 296 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi65/0048191.pdf>.

11. Зязюн І.А. Криза цінностей – катастрофа суспільства і держав. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. праць. /ред. кол. В. Г. Кремень та ін. Нац. акад. пед. Наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2010. Вип.2. С.7-19
12. Жулинський М. Ю. Талант, що прагнув до зір. Хвильовий М. Твори: у 2 т. Київ: Дніпро, 1990. 650 с.
13. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2018. 254 с.
14. Калініченко О. В., Сергієнко В. В. Образотворче мистецтво. Підручник для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Освіта, 2012. 365 с.
15. Киричук О.В. Ментальність: сутність, функції, генеза. *Духовність. Ментальність. Саморозвиток особистості* : тези доп міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк 18-25 червня). Луцьк, 1994. С. 11-12.
16. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Київ: Вища школа, 2002. 190 с.
17. Коновець С. В. Вплив образотворчого мистецтва на самоствердження зростаючої особистості. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. Вип. 8. С. 63-66.
18. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Київ: Каліграф, 2000. 80 с.
19. Кондрацька Л. А. Теорія і технологія культурологічної підготовки майбутніх вчителів художньо-естетичних спеціальностей: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2004. 445 с.
20. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Київ: Кондор, 2006. 200 с.
21. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. Львів: Новий Світ 2000, 2020. 292 с.

22. Лейчук А. О. Формування ціннісних основ гуманістичної позиції майбутніх педагогів. Київ-Житомир: Волинь, 2021. 368 с.
23. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків: Ранок, 2016. 256 с.
24. Масол Л. М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів. *Мистецтво та освіта*. Харків, 2009. № 2. С. 4-7.
25. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. М. Мистецтво. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 2018. 254 с.
26. Масол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*. Харків, 2019. № 31. С. 7.
27. Миронова О. І. Формування гуманістичних цінностей учнів засобами образотворчого мистецтва: методичний посібник. Київ: Освіта, 2019. 258 с.
28. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
29. Москалець В. П. Психологічне обґрунтування української школи. Львів: Світ, 2021. 119 с.
30. Поліщук О.П. Виховання в учнів початкових класів моральних цінностей у процесі позакласної роботи. *Молодий вчений*. Одеса, 2018. №4. С. 60-63.
31. Пехота О. М. Індивідуальність вчителя: теорія та практика. Миколаїв: Іліон, 2021. 144 с.
32. Поніманська Т. І. Гуманність: ціннісний аспект. Сучасні підходи до гуманістичного виховання учнів. *Сучасне виховання*. Київ, 2002. № 4. С. 3-5.
33. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. Київ: СПД Цудзинович Т. І., 2020. 204 с.
34. Сиротенко А. Й. Уроки гуманізму в школі. Тернопіль: Знання, 2016. 47 с.

35. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Київ: Сучасна школа, 2020. 170 с.
36. Турчин Т. М. Методика навчання освітньої галузі «Мистецтво». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 281 с.
37. Федоренко Т. О. Формування гуманістичних цінностей учнів засобами образотворчого мистецтва. Харків: Педагогічна думка, 2021. 236 с.
38. Фіцула М. М. Педагогіка. Тернопіль: Богдан, 2002. 190 с.
39. Чорна Н. В. Гуманістичні цінності учнівської молоді через призму образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. Харків, 2019. Вип. 4. С. 15-20.
40. Шмельова Т.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного світосприймання в молодших школярів. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир 2010. Вип. 50. С.147-150.

ДОДАТКИ

Додаток А

Наведемо приклади декількох інтерактивних вправ для закріплення в учнів уявлень та практичних умінь про виражальних можливостей кольору.

Вправа 1. «Вчинки із парасольок».

Мета: поняття про символіку кольору та його виражальні можливості.

Демонструється дві парасольки: одна – яскрава, кольорова, друга – чорна або темно-синя.

Вчитель проводить бесіду: «Певно ви відразу визначили, в якій із парасольок містяться правильні, порядні вчинки, а в якій навпаки – неправильні. Що нам підказало? Певна річ – колір. Так, барви багато про що можуть розказати: про характер або настрій людини, про стан погоди, про те, що приховує в собі певна річ, про вчинки тощо. Спробуйте це показати у своїх малюнках». Для цього вчитель пропонує учням пару заготовок-малюнків для розфарбовування на білому папері.

Вправа 2. «Добрий та злий птах».

Мета: за допомогою кольору передати характер малюнка.

Вчитель говорить: «В одній незвичайній Кольоровій країні мешкають двоє чарівників — Добрий Чарівник та Злий Чаклун. В обох є чарівні птахи. Подивіться на малюнки і скажіть, який птах кому належить? Чому ви так думаєте? Намалюйте свого птаха, якого б ви хотіли мати та поясніть чому».

Вправа 3. «Важкі та легкі кольори».

Мета: визначати колір за його насиченістю.

Дітям дається завдання намалювати малюнок з використанням «важких» або «легких» кольорів, які будуть символізувати риси характеру людини. Наприклад: якщо людина добра, доброзичлива, відповідальна, толерантна, то використовуємо «легкі» кольори, якщо людина зла, лайлива, невихована –

«важкі». Потім по черзі кожен учень показує свій малюнок, а інші діти вгадують, які кольори використовувались до даного малюнка і чому.

Додаток Б

Ми пропонуємо вчителям початкових класів такі виховні заходи:

1. Виховна бесіда на тему «Про що розповідають твори образотворчого мистецтва» (присвячена ознайомленню учнів із соціальним змістом художніх творів).

2. Зустріч з майстрами мистецтва на тему «Як створюється твір мистецтва» (присвячена ознайомленню учнів з художнім змістом образотворчого мистецтва та «захованими» в ньому гуманістичними цінностями).

3. Виховна година на тему «Чарівна краса творів живопису» (присвячена ознайомленню учнів з естетичним змістом образотворчого мистецтва).

4. Відвідування учнями художньої виставки на тему «Мої почуття і враження від мистецтва» (присвячена оволодінню молодшими школярами прояву емоцій через образотворче мистецтво).

5. Виховна бесіда на тему «Які художні твори ми вибираємо?» (присвячена вмінню дітей аналізувати зміст художніх творів та вмінню знайти у мистецтві потрібну інформацію).

6. Колективна творча справа на тему «Наші досягнення в мистецтві» (присвячена оволодінню учнями діяльними способами вияву гуманізму через мистецтво).

7. Виховний ранок на тему «Ми вчимося сприймати мистецтво» (присвячений набуттю учнями досвіду використання проявів гуманістичних цінностей під час сприймання художніх творів).

8. Виховна година на тему «Як ми оцінюємо твори мистецтва?» (присвячений набуттю учнями досвіду використання проявів гуманістичних цінностей під час сприймання художніх творів).

9. Художній діалог на тему «Хто і як розуміє красу мистецтва?» (присвячений набуттю учнями досвіду використання проявів гуманістичних цінностей під час аналізування художніх творів).

10. Організація конкурсу художніх робіт учнів на тему «Гуманістичні цінності проявлю через свій художній талант» (присвячений набуттю учнями досвіду використання набутих знань, вмінь та навичок під час виготовлення художніх творів).

Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Нагаєвська Дар'я Олександрівна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності «Початкова освіта», освітньої програми «Початкова освіта», адреса електронної пошти gerina.d.r@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Нагаєвська Д.О.

Шульга Л.М.